

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Μητροπολίτου Κορυθαῖς Εὐλογίου Κουρίλα, Κριτικὸν ὑπόμνημα : *

Β'. «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως Ἀθανασίου (sic) συγγραφεὶς παρὰ τοῦ τιμιωτάτου Ἰωσήφ μοναχοῦ τοῦ Καλοθέτου», ἐκ τοῦ Παντοκρατορινοῦ κώδικος 251 γραφέντος μετὰ τὸ 1360. ἐδημοσιεύθη ἐν «Θρακικοῖς» τομ. II' 1940 σ. 59—107.

Ὁ ἀρχιμ. Ἀθανάσιος Παντοκρατορινὸς δὲν ἠδυνήθη νὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ τὸν πρῶτον βιογράφον, ὃν ἐξέδοτο ὁ Ἀθ. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ἐκ δύο κωδίκων· ὁ ἕτερος τῶν κωδίκων τούτων εἶναι ὁ τοῦ Βατικανοῦ Βαρβερινὸς IV, 22 graecus ὑπ' ἀριθ. 2219 (βλ. κατωτ.). ἀλλ' εἶχε τόσους ἐν Ἀθῶ κώδικας ὁ Ἀθανάσιος ἐν οἷς καὶ τὸν τῆς μονῆς Διονυσίου ὑπ' ἀριθ. 151, ὥστε ἐπερίττεισεν ὁ Βαρβερινός, ἐν Πετροπόλει τῷ 1905. Ὁ θεμελιώδης κώδιξ εἶναι ὁ 50 τῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων, ὃν κακῶς ὁ Λάμπρος γράφει τοῦ II' αἰῶνος, (εἶναι τοῦ ΙΔ'). Ἐν κώδικι 369 τοῦ ΙΖ' αἰῶνος σώζεται καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ ἁγίου (ὅπως καὶ ἄλλη καλλιτεχνικὴ ἐν τῷ Ἀθῶν. 1268) ὅπου καὶ τὸ ἐγκώμιον, τὸν βίον τοῦτον ἐγγώριζε καὶ ὁ Καλόθετος—ἦτο δὲ καὶ συμμοναστής τοῦ πατριάρχου ἐν τῇ τοῦ Ἐσφιγμένου (σ. 69)—ὡς γράφει ἐν τέλει: «ἐπειδὴ πρὸ ἡμῶν μικρὰ τινα τῶν τοῦ μεγάλου θαυμάτων κάλλιστα διειργάσθη ἱερῶ τινι καὶ σοφῶ ἀνδρὶ καὶ ὡς οὐκ αὐτὸς διέθηκα, δεῖν ἔκριναι σιωπῇ ταῦτα παρελθεῖν». σ. 107. ἔξεμεταλλεύθη ὁμοῦ τὸν Γρηγοῶν (†1360) ὡς πρὸς τὰ ἐν Κ/πόλει συμβάντα κατὰ τε τὴν α' καὶ β' πατριαρχίαν καὶ ἔχει ταῦτα ὡς ἐκεῖνος ἐκτίθησιν ἐν I, σ. 180 ἐ. τῆς Ρωμαϊκῆς ἱστορίας του¹. Σπανίως καταφεύγει εἰς τὸν Παχυμέρη, δηλ. τοῦτον συμβουλευέται μόνον διὰ τὴν πρώτην παραίτησιν (ἀπέθανε τῷ 1310). Σφάλεται ὁ ἐκδότης ἰσχυριζόμενος (σ. 50) ὅτι ὁ Καλόθετος ἔγραψε «ὀλίγον μετὰ τὸ 1344». Πῶς ἦτο δυνατὸν τοῦτο ἀφοῦ ἐχρησιμοποίησε τὸ Γρηγοῶν, ὅστις ἐπέρανε τὴν ἱστορίαν τῷ 1359. Παρὰ ταῦτα εἶναι ἄξιον ἀπορίας, ὅτι ὁ ἐκδότης, καίτοι ἀπόφοιτος τῆς θεολογικῆς σχολῆς τοῦ ἔθν. Πανεπιστημίου καὶ διατρέψας μετὰ τὰς σπουδὰς ἐν Ἀθήναις οὐκ ὀλίγον χρόνον ὡς ἐφημέριος καὶ εἶτα ὡς ἀπεσταλμένος τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος κατὰ μακρὰ διαστήματα παραμένων, ἐξέδοτο τὸν βίον αὐτόν,

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 143.

1. Κατὰ Γεδεών, ἀκόλουθοῦντα τῷ Γρηγοῶ, ἡ α' πατριαρχία τοῦ Ἀθανασίου εἶναι ἀπὸ 14 Ὀκτωβρίου 1289—16 Ὀκτ. 1293, ἔτη 4. ἡ β' 1304 Ἀγ. 23—1310 (κακῶς ὁμοῦ ἀνέγνω 1303—1311), ἔτη 8. Ἡ χρονολογία αὕτη μαρτυρεῖται ρητῶς ὑπὸ Γρηγοῶ (βιβ. VI, 15, σ. 180, VII, 9, σ. 258) τὸ ἔτος 1310 σημειοῦται ἐπὶ τῆς φῶς. ἐν τῇ ἔπομ. σελ. γράφει μετὰ 2 ἔτη (1312) ἀνέλαβεν ὁ Νήφων.

ὅπως πρᾶττουσιν οἱ ἄπλοῖ καὶ ἀγράμματοι μοναχοὶ Ἀγιορεῖται. 1) Δὲν ἤνοιξε τὴν ἐκκλησίαν. Ἱστορίαν—οἰανδήποτε—νὰ ἴδῃ τί γνωρίζομεν περὶ τοῦ βιογραφουμένου πατριάρχου, οὔτε καὶ τὴν πατρολογία, καὶ εἶχεν ἐν Ἀγίῳ Ὄρει, εἰμὴ ἐν Ἀθήναις, τρεῖς τοῦ Μόσχας (ἢ Κιέβου) μητροπολίτου Φιλαρέτου κατὰ μετάφρασιν Νεοφ. Παγίδα, τοῦ ἀρχ. Ἀποστ. Χριστοδούλου, τοῦ ἀποθανόντος μητρ. Σερωῶν καὶ τοῦ Δ. Μπαλάνου. ἐπὶ πλέον εἰς τρεῖς τῶν μονῶν εἶχε καὶ τὴν Πατρολογία τοῦ Μίγνε, καὶ μᾶς παραπέμπει διαρκῶς εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἐγκυκλοπαιδείας! Ἐκ τοῦ Λουδ. Πετὶ ἔμαθε καὶ ἀναφέρει μόνον τὸν Delehaye, ὃν πάντοτε κακῶς γράφει Delehad (σ. 57 ἔ.). 2) Περιορίσθη μόνον εἰς τὸν κώδικα τῆς μονῆς του καὶ ὤκνησε ν' ἀνοίξῃ τὸν κατάλογον τοῦ Λάμπρου καὶ θὰ εὑρισκεν ἐν τῷ εὐρετηρίῳ τὸν βίον καὶ τὰ ἔργα τοῦ πατριάρχου εἰς πολλοὺς κώδικας καὶ δὴ Ἰβηρικούς—μίαν δὲ ὥραν ἀπέχει ἀπὸ τοῦ Παντοκράτορος ἢ τῶν Ἰβήρων—. Παραπονεῖται ὅτι δὲν εὔρεν ἐν Ἀθήναις οὔτε ἐν Ἀθῶ τὸν βίον τοῦ Ἀθανασίου, τὸν ὑπὸ Κεραμεῶς ἐκδοθέντα (ἀλλ' εἶχε τὸν ἰβηρ. κώδικα, ὃθεν ἀντέγραψεν ὁ ἐκδότης Κεραμεύς.

Ὅταν ἠτοιμάζετο τὸν βίον τοῦτον ὁ Ἀθανάσιος ἦτο εἰς τὴν Ἀθωνιάδα καὶ ἐγὼ πρωτεπιστάτης καὶ ἔπειτα ἐκεῖ καθηγῆς. Βεβαίως θὰ εἶχεν ἀναγνώσει καμμίαν ἐκ τῶν ἁγιορ. συγγραφῶν μου καὶ θὰ εἶδεν ἐκεῖ, ὅτι εἰς τὴν βιβλιοθήκην μου ὑπάρχει ὁ βίος τῶν δύο πατριαρχῶν Ἀθανασίου καὶ Ἰσιδώρου, ἀμφοτέρων ἁγιορειτῶν, διατί δὲν μοὶ ἐξήτησε; διατί ἐπὶ τέλος δὲν με ἠρώτησεν, ἀλλ' ἀπετάθη πρὸς τὸν Πετὶ, ἀφοῦ διὰ τὰ τοιαῦτα ὁ Πετὶ ἠρώτα ἐμέ; Τίποτε δὲν τὸν δικαιολογεῖ. ἔχει καὶ αὐτός, ὅπως καὶ ἄλλοι τόσοι ἁγιορεῖται παρελεύοντες ὡς ἐκδοταί, τὸ ἀκατάριστον καὶ τὴν ἀωρίαν. Βεβαίως αὐτὸς κατὰ διαφέρει ἀπὸ τῶν ἄλλων, διότι καὶ μόρφωσιν ἔχει ἀνωτέραν καὶ ἐν Ἀθήναις διέτριψεν ἐπὶ πολὺ καὶ τὰ κοινὰ τοῦ ἁγίου ὄρους διηύθυνεν ἐπὶ 20ετίαν καὶ ἐπὶ δεκαετίαν προέστη τῆς Ἀθωνιάδος, ἀλλ' ἡ *δουληρία* τῆς σκέψεως εἶναι νόσος τῶν συγχρόνων ἁγιορειτῶν λογίων, ἔπειτα καὶ ἡ ἀδιαφορία π. χ. ὁ Παχυμέρης σύγχρονος τοῦ βιογραφουμένου πατριάρχου καὶ ἐν συνεχείᾳ ὁ Γρηγοῤῃς, δύο ἄριστοι βυζαντινοὶ χρονογράφοι, ὑπάρχουσι σχεδὸν εἰς ὅλας τὰς μονὰς, ἢ ὁ ἐγγύτατα τῆς μονῆς του κειμένη τοῦ Βατοπεδίου ἔχει καὶ εἰς τὴν ἐκδοσὶν Βόννης τοὺς χρονογράφους. ἠδύνατο κάλλιστα νὰ γράψῃ νὰ τοῦ στείλουν ὅτι ἠθέλην. Θὰ ἐλάμβανε τὴν φιλολογικὴν χάριν τοῦ ἔργου του καὶ θὰ διεφωτίζοντο πολλὰ σκοτεινὰ σημεῖα ἐὰν εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὰς πηγὰς ταύτας. *Τούτους ἐχρησιμοποίησεν ὁ βιογράφος*

1. Ἐνθυμοῦμαι μάλιστα, ὅτι εἰς περίπατον συναντηθέντες συνεζητήσαμεν πολλὰ ἱστορικὰ τῆς μονῆς Παντοκράτορος, ἀλλ' οὐδὲ νῦν μοι ἔκαμε περὶ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. Ὅτε δὲ ἤμην καθηγητῆς ἐνταῦθα καὶ αὐτὸς ἀρχιγραμματεὺς ἐν τῇ Ἱ. Κοινοτήτι, εἶχον ἀλληλογραφίαν καὶ ἐγὼ ἐφρόντιζον διὰ τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἀνανέωσιν τῶν ἐγγραφῶν του.

Καλοθέτος. ἀλλ' ἠκολούθησε μᾶλλον τῷ Γρηγορᾷ· διότι ὁ Παχυμέρης ἐκτίθησι τὰ πράγματα ὡς συνέβησαν καὶ ἐν πολλοῖς αὐστηρῶς κρίνει τὴν διοίκησιν τοῦ Ἀθανασίου βλ. *Megne* 144, στ. 195 ἔ. ἐγνώριζε δὲ καὶ ἄλλα τρωτὰ τῆς πολιτείας αὐτοῦ ἀλλ' ἐπιφέρει: «ἀλλὰ ταῦτα μὲν τῷ ἱστοροῦντι καὶ παρακαίρια λέλεκται». στ. 196 Α. εἰς τοῦτο ἐν μέρει συνάδει καὶ ὁ Γρηγορᾶς: «ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ ἀδαῆς μὲν τῆς τῶν γραμμάτων παιδείας καὶ τῶν πολιτικῶν ἡθῶν» I, 189, Βόννης· Ἀπέφυγεν ὁ Ἀθανάσιος νὰ περιγράψῃ τὸν κώδικα ἢ τουλάχιστον νὰ παραπέμψῃ εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ συναδέλφου του ἀρχιμ. Δανιὴλ Στεργιάδη (ὅστις ἀνεκάλυψε τὸν βίον τοῦτον) ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. τόμ. Δ', σ. 221 ἔ. Ὁ μακ. Λάμπρος μετὰ λύπης γράφει ἐν τέλει τοῦ Α'. τόμου τοῦ «Καταλόγου τῶν ἁγιορ. κωδίκων» σ. 438 ὅτι ὁ κῶδιξ τοῦ Καλοθέτου δὲν παρουσιάσθη εἰς αὐτὸν τῷ 1880, «ἄτε ἴσως δεδανεισμένος ἐκτὸς τῆς βιβλιοθήκης». Ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ Λαύρᾳ καὶ Ἰβήρων σωζομένων συγγραμμάτων ὑπῆρχον καὶ ἐν Βατοπεδίῳ, μονῆ συνορευούσῃ τῇ τοῦ Παντοκράτορος, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 214, σ. 683. «Τεμάχιον ἐκ τοῦ χειρογράφου βιβλίου Ἰωσήφ τοῦ Καλοθέτου», οὗ ἡ ἐπιγραφή: «Πόθεν ἀρχεται ἀναλαμβάνειν τὸ θεῖον φῶς». ἐκ τῶν πολυζητήτων θεμάτων τῶν ἡσυχαστικῶν ἐριδίων. Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης ἐπίσης μνημονεύει πολλάκις ἔργων τοῦ Καλοθέτου ἐν «Κήφῳ Χαρίτων» (βλ. κατωτέρω) καὶ ἐν τῷ *Συναξαριστῇ* (ἔκδ. Ἀθηνῶν 1868, τόμος Β', σελ. 245), ὅτι σώζεται ἐπ' ὀνόματί του βίος τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης, οὗ ἡ ἀρχή: «Οὐ δίκαιον ἔστιν, ὡς γε μοι δοκεῖ». Ἐν ὑποσημειώσει τῆς σ. 81 ὁ ἐκδότης καθάπτεται τοῦ Συκοτρῆ, διότι οὗτος τὴν πρὸς Μιχαὴλ Παλαιολόγον, ἐλεγκτικὴν τῶν ἁγιορειτῶν ἐπιστολὴν θεωρεῖ «μυθοπλασίαν». ἀλλὰ πῶς ἦτο δυνατόν ὁ ἔρευνητικώτατος ἀνὴρ νὰ διαμφισβητήσῃ τοιοῦτον μνημεῖον τῆς *ἁγιορειτικῆς ἀτέγκτου ὀρθοδοξίας*, ὅπερ οὐχὶ δὶς, ἀλλὰ πολλάκις ἐξεδόθη. Παρενόησεν ὁ ἀρχιμανδριτῆς τὸ κείμενον τοῦ Συκοτρῆ. δὲν πρόκειται λοιπὸν περὶ τούτου, ἀλλὰ περὶ συνηνοχῆς τῶν ἁγιορειτῶν εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ἀρσενίου, ἀντιδρώντων κατὰ τοῦ πατριάρχου Ἰωσήφ, διότι οὗτος ἐπέμενε «λύειν σὺν τοῖς ἁγιορείταις» τὸν κατὰ τοῦ Ἀρσενίου ἀφορισμόν. παρέλειψε δὲ ὁ Ἀθανάσιος νὰ σημειώσῃ τὴν πηγὴν, ἔξ ἧς ἠρύσθη τὴν εἰδησιν. εἶναι τὰ «Ἑλληνικά» τόμ. Β'. Ὁ Γεδεὼν (ἐν Πατρ. Πιν. σ. 405) γράφει, ὅτι ἐπαύθη ὁ Ἀθανάσιος ὡς σιμωνιακός, ὅπερ δὲν παραδέχεται ὁ ἐκδότης· ἀλλ' ἔχομεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Νικηφόρου Χούμνου, ὅστις γράφει «πάσαις ψήφοις ἀπεβαλόμεθα τὸν δὲ τὸν πατριάρχην» θεωρηθέντα ὡς συνένοχον τῷ Θεοφάνει ἐκείνῳ κτλ. (βλ. εἰς τὸν II τόμον Γρηγορᾶ σ. 1214). Εἰς τὸν «Ἐλεγχον κατὰ τοῦ κακῶς πατριαρχεύσαντος Νήφωνος» (1311-1315) δημοσιευθέντα ὑπὸ Boissonade εἰς τὰ *Anecdota græca*, τόμ. Ε', σ. 259-260 ἀναφέρονται ταῦτα: «τοῦ πατριαρχεύσαντος Ἀθανασίου, ἐπειδὴ ὁ γνησίως ἐκείνῳ ἐξυπηρετούμενος Θεοφάνης φωραθεῖν δῶρα

λαμβάνων ἐπὶ προτροπαῖς τοιαύταις ἀπέστημεν καὶ πάσαις ψήφοις ἀπεβαλόμεθα τόνδε τὸν πατριάρχη» καὶ οὐδ' οὐ μήποτε δεξαίμεθ' αὐτὸν οὔτε εἰς ἀρχιερωσύνην οὔτε μὴν εἰς ἱερωσύνην, ἐπεὶ καὶ συνειδέναι αὐτὸν καὶ μὴ ἀγνώστως ἔχειν τῶν Θεοφάνει πεπραγμένων αὐτὸ τὸ πρᾶγμα δείκνυσιν». (τὸ χωρίον παρὰ Γεδεών, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 405). Ὅτι συνέβαινον δωροδοκίαι σοβαραὶ ἐπὶ Ἀνδρονίκου γέροντος μαρτυρεῖ ὁ Παχυμέρης τῶν δικαστῶν μὴ ὄντων ἀνωτέρων χρημάτων «ὡς ἀμελῶς διαγόντων καὶ ἀνεπιστροφῶς ἔχόντων πρὸς θείους νόμους καὶ δικαιώματα...» καὶ ἐπιφέρει: «ἔνθεν τοι καὶ τὸν τεῦθεν καθυπισχεῖτο συνιᾶτων λόγον χρυσοβούλλειον περὶ κρίσεως καὶ δικασίας ἐκλέξασθαι ἕκ τ' ἀρχιερέων ἕκ τ' ἄλλων ἱερωμένων καὶ ἕκ τῶν συγκλητικῶν, ὡς συμποσοῦσθαι τοὺς πάντας εἰς δώδεκα, οἷς δὴ καὶ ὀρκωμοτήσασιν ἢ μὴν ἀδωροδοκῆτως καὶ ἀπροσωπολήπτως τὰς κρίσεις ἐκφέρειν» (Περὶ Ἀνδρ. Παλαιολ. III, 16, Patr. gr. Megne 144, στ. 260). Ὅντως παρὰ Μίγνε ἐξεδόθησαν αὐστηρὰ θεσπίσματα τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τρία ὀρκωτικά (τόμ. 161 στ. 1084, 1108-9, 1111). δι' ὧν ἐξησφάλιζε τὴν ἀκριβοδικαίαν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀπολογούμενος ὁ Ἀθανάσιος ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν βασιλέα «περὶ αἰσχροκερδῶν» γράφει: «Μηδὲ τοσοῦτον καταφρονεῖσθω ἢ ἐκκλησία τῶν προσόντων αὐτῇ προνομίων εὐκόλως ὑπὸ παντὸς βουλομένου κερδαίνειν πεπλασμένην ὑποβεβληθῆναι διαβολῇ ἄλλ' ἀξίως ἐπιτιμᾶσθω ἐπάρατος πᾶς, εἴτε Θεοφάνης εἴτε οἷός ἐστιν ὁ χρώμενος τῇ αἰσχροκερδείᾳ καὶ τῇ διαβολῇ κατὰ τῆς ἀληθείας χωρῶν καὶ ταύτης καταψευδόμενος» (Migne 142, στ. 504 A')... ἄλλο τι περὶ τοῦ Θεοφάνους δὲν γνωρίζομεν.

Ὁ Καλόθετος ἐν σ. 106 ἀναφέρει ἀσκητὴν τινα ἐν Ἀθῶ Ἰωσήφ, «ᾧ πολὺς μὲν ὁ λόγος καὶ ἡ κατὰ φιλοσοφίαν ἀσκήσις καὶ ἡ φήμη...». Περὶ τούτου ὁ ἐκδότης γράφει ὅτι οὐδὲν γινώσκομεν, καὶ ὅμως γινώσκομεν δύο ἔργα αὐτοῦ, τὸ μὲν ἐν τῷ κώδικι 740, 51 τῆς τῶν Ἰβήρων μονῆς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος: «Τοῦ μακαρίτου κυρῆ Ἰωσήφ τοῦ φιλοσόφου λόγος περὶ ἀρετῆς», τὸ δὲ ἐν κώδικι Λαύρας Ω 120 τοῦ ΙΔ' αἰῶνος λίαν ἐκτεταμένου (φ. 56α-91α) περιεχομένου θεολογικοῦ: «τοῦ δοσιτάτου ἐν μοναχοῖς κυρῆ Ἰωσήφ τοῦ φιλοσόφου ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ὅτι ἀκατάληπτον τὸ θεῖον καὶ ὅτι οὐ δεῖ περιεργάζεσθαι τὰ μὴ παραδεδομένα ἡμῖν ὑπὸ τῶν ἁγίων προφητῶν καὶ ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν» οὗ ἡ ἀρχή, ἐπειδὴ πρώτιστον ἡμῖν τοῖς χριστιανοῖς». Ὁ κώδιξ οὗτος ἐν τῷ ἐντύπῳ τῆς μονῆς καταλόγῳ φέρει τὸν ἀριθ. 1932, ὑπάρχει δὲ τὸ κείμενον καὶ ἐν τῷ 1626, 13. Ἄλλ' ὁ Ἰωσήφ ἦτο λίαν γνωστὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Ἀθῶ ἕνεκα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σοφίας, ὅθεν καὶ τὸ ἐπώνυμον τοῦ φιλοσόφου μόνος αὐτὸς ἐκ τῶν Ἀγιορειτῶν ἐκτίησάτο. Πάντες ἐπεδίωκον νὰ συνάψωσι σχέσεις καὶ πολλοὶ προσεπεφοίτων εἰς τὸ Ὄρος νὰ ἀπολαύσωσιν αὐτόν. Ὁ φιλολογικώτατος Θεόδουλος μοναχός, κατὰ κόσμον Θωμᾶς Μάγιστρος, Ἰβηρίτης οὗτος ἐπι-

στέλλει αὐτῷ: «*Τῷ ἱσαγγέλῳ πατρὶ καὶ φιλοσόφῳ Ἰωσήφ περὶ τῶν ἐν τῇ Ἰταλῶν καὶ Περωσῶν ἐφόδῳ γεγεννημένων*» ἔκτενῆ περιγραφὴν τῆς καταστροφῆς ἣν ὑπήνεγκον εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἄθω οἱ Καταλάνοι, εἰς γλαφυρὰν καὶ πλήρους παθοποιίας γλῶσσαν. Ὡς φαίνεται εἶχε κατορθώσει προλαβόντως ὁ Ἰωσήφ νὰ ἀπομακρυνθῆ ἔκ τοῦ τόπου. (βλ. Πατρ. Migne τόμ. 145, στ. 432 ἔ.). Πολλὰ περὶ αὐτοῦ ἐμάθομεν ἔκ τῶν ἐπιστολῶν, ἃς ἐξέδωτο ὁ M. Treu ἔκ τοῦ βιενν. κώδικος phil. gr. N. 95 τῷ 1899 ἐν Byzantin. Zeitschrift, τόμ. VIII, σ. 1-64. Τίς ὁ γράψας τὴν 1 ἐπιστολὴν «*Πρὸς τινὰ φίλον ἐπὶ τῇ τελευταίῃ τοῦ φιλοσοφωτάτου καὶ δσιωτάτου νέου Ἰωσήφ*» δὲν γνωρίζομεν. Ἐντεῦθεν μανθάνομεν ὅλον σχεδὸν τὸν βίον του, ὅτι κατήγετο ἐξ Ἰθάκης (σ. 7, 35). νέος ἑλθὼν ἐξεπαιδεύθη πάσῃ σοφίᾳ ἐν Θεσσαλονίκῃ (σ. 8) καὶ πρὸς μείζονα ἀσκησιν μετέβη εἰς τὸν Ἄθω κτλ. (σ. 12 ἔ.) καὶ ἐκεῖθεν εἰς Βυζαντιδα (σ. 18 ἔ.) ὅπου ἐσχετίσθη μετὰ τῶν κορυφαίων λογίων καὶ ἔδρασε πολυειδῶς. Μετὰ τὴν διεξοδικὴν ταύτην ἀφήγησιν ὁ Treu ἀφοῦ ἐπαρκῶς ἐσχολίασεν αὐτὴν ἐπισυνάπτει: «*Τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου ῥακενδύτου κυροῦ Ἰωσήφ σύνοψις ἐν ἐπιτομῇ εἰς τὰ κατ' αὐτὸν*» ἦτοι τὴν αὐτοβιογραφίαν του (σ. 34-42) καὶ ἐφεξῆς ὁ ἐκδότης ἐπάγεται κατάλογον τῶν φίλων καὶ θαυμαστῶν βυζαντ. λογίων, τοῦ περιφήμου τούτου ἀσκητοῦ τοῦ Ἄθωνος. Ταῦτα συμπληροῦνται ἤδη ἔκ τῶν γραφομένων τοῦ Καλοθέτου¹.

Τὰ γραφόμενα ὑπὸ τοῦ Παντοκρατορινοῦ περὶ μοναχικῶν σνοικισμῶν τοῦ Γάνου ὄρους, ὅτι ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος αἱ ἐκεῖ μοναὶ συνεκρότουν «*Πρωτᾶτον*» οὐδόλως εἶναι ἀληθῆ, οὐδεμίαν οὐδαμῶθεν ἔχομεν τοιαύτην μαρτυρίαν (βλ. σ. 82). Τότε ἴσως παρουσιάσθη ὑποτυπώδης ὀργάνωσις, ἣν προήγαγεν ὁ πατριάρχης Ἀθανάσιος ἔπειτα. Τὸ ἱερὸν τοῦτο ὄρος, ὡς ἐλέγετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, προεκρίθη ἀνέκαθεν ὡς μοναχικὸν κέντρον, ὃν ἐγγύτερον πρὸς τὴν Κ/πολιν². ἐν Κώδ. Α52, φ. 2 Λαύρας εὑρηται: «*ὑπερμνήμης καὶ σωτηρίας Θεοδωρήτου τοῦ σεβασμιωτάτου μοναχοῦ τοῦ ψυχασώστου ὄρους τοῦ Γάνου*». Κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα ἀναφέρεται εἰς μολυβδόβουλλον «*Θεόδωρος πρῶτος τοῦ ὄρους Γάνου*» (βλ. Γ' ἀρχαιολ. παράρτ. τοῦ ἑλλ. φιλ. Συλλ. Κ/πόλεως 1880, ἀριθ. 28, σ. 92). Ὁ κατὰ τὸν ΙΒ' αἰν. χρηματίσας ἐνταῦθα γνωστὸς λόγιος βυζαντινὸς Ἰωάννης ὁ Φουρνῆς ὠνομάζετο «*Μακαριώτατος*» (Θεοφάνους Κεραμέως, Ὁμιλῖαι, ἔκδ. Ἱεροσολύμων 1860, σ. 44). Ἐν τῷ Γάνῳ εἶχε ὁ Ἀθανάσιος πολλοὺς μαθητάς. ὁ Καλό-

1. Βλ. Krumbacher Ἱστορ. τῆς Βυζ. Λογοτεχνίας, μεταφρ. Σωτηριάδου, τόμ. Β' σ. 146, 178, 286.

2. Ἱστορία τοῦ ἀσκητισμοῦ Ἐδλογίου Κουρίλα Λαυριώτου, τόμ. Α', Θεσσαλονίκη 1929, σ. 110. ἐνταῦθα ἐμόνασε καὶ Μάξιμος ὁ Καυσοκαλυβίτης. Πρῶτοι δὲ ἡμεῖς ἐνταῦθα ἀναφέρομεν καὶ περὶ τοῦ πατριάρχου Ἀθανασίου παραπέμποντες καὶ εἰς τὴν «*Μνήμην Γανοχώρων τοῦ Γεδεῶν*».

θετος ἀναφέρει Ἰάβ, Λεόντιον, Μαλαχίαν καὶ Θεοδώρητον.. ὁ Ἀγάπιος προσθέτει καὶ Θεοφάνην, ἵσως εἶναι ὁ ἀνωτέρω ἐπὶ σιμωνίᾳ κατηγορηθείς, ὃν καὶ ὁ ἴβηρ. κώδιξ ἔχει. φαίνεται ὅτι ἦτο ἐκ τῶν ἐγκρίτων. ἐν αὐτῷ συναντῶμεν καὶ Εὐθύμιον καὶ Θεοδόσιον, ὃν ἐξηφάνισαν οἱ Λατινόφωνοι, καὶ Ἰάκωβον Ραιδεστηνόν.

Νέα δὲν μᾶς παρουσιάζει ὁ δεύτερος βιογράφος, ὁ Καλοθέτος. μένει εἰσέτι ὡς βᾶσις ὁ πρῶτος. ἔχει μόνον ἐπὶ πλεον τὰς πληροφορίας, ὡς ἐλέχθη, τῶν χρονολογῶν. ἐπλάτυνε ὅμως πολὺ τὴν ἀφήγησιν διὰ παρεκβάσεων ἀποκλίνων πολὺ εἰς τὸ ἐγκυμιαστικόν, ὅπερ ἰδίᾳζε κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ἐν Ἀθῶ. Δὲν ἔχω ἐδῶ τὸ κείμενον τοῦ Κεραμέως¹, ἀλλ' ἐκ σημειωμάτων ἄπερ εὐρίσκονται εἰς τὰ σχετικὰ δελτία μου, εἰκάξω τοῦτο καὶ ἀναφέρω ἔν, τὸ διὰ τὸν βίον τῶν ἀθωνιτῶν ἐγκώμιον: «Πρὸς τὸν Ἀθῶνα παλινοστέϊ καὶ βίον ὑπέρχεται μοναδικόν καὶ τοῖς πολλοῖς ἄμικτον, φιλοπονώτατόν τε καὶ συντονώτατον, ἄσκειον, ἀπέριττον μικροῦ δεῖν καὶ ἄυλον, πάσης παρακλήσεως ἀνθρωπίνης ἀπερρωγότα, μόνος μόνῳ Θεῷ προσομιλῶν καθαρῶς, τῷ πάσης ἐπέκεινα καθαρότητος. αὐτὴν δὲ τὴν μονίαν—θῶος λυπηρὰ καὶ ἀστεκτος καὶ πνιγῶδης—ἴσασιν οἱ πεπειραμένοι σαφῶς» σ. 11, 24. καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀθῶ ἐν 76, 21: «πόθος αἰρεῖ αὐτὸν τὴν τῶν μοναχῶν ἐξαίρετον χώραν, τὸ τῆς ἀρετῆς παντοδαπὸν ἐργαστήριον, τὸ κατάλληλον ὑπὲρ πάντα ψυχῆς τε καὶ σώματος ἐνδαιίτημα τοῖς σπουδαίοις γέ ἀνδρῶν, τὸν ἱερὸν φημί Ἀθῶ καὶ τὰς ἐν αὐτῷ σκηνάς καὶ πόλεις τῶν μοναζόντων καταλαβεῖν». ἀντὶ τούτων τῶν ὀλίγων γραμμῶν ὁ Καλόθετος ἐν ἀρχῇ ἔχει 4 πλήρεις καὶ ἄλλας εἶτα σελίδας (. 65-68) ἀποθαυμάζων τὴν φύσιν καὶ ὡς ἀπὸ ὑπεργειοτάτου σημείου ἐκθειάζων τὸ ἐκπαγλον θέαμα, τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐπεκτεινομένου εἰς τόσην μεγάλην ἀκτίνα καὶ μαγευομένου ἐκ τῆς πέριξ πλουσίας καὶ ὕλομανοῦς βλαστήσεως. Κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἀρετίως μεμουςωμένος ταῖς χάρισι τοῦ ἕλληνοσ λόγου ποιεῖται εἰς ἕκαστον σημεῖον τοῦ βίου συχνὰς παρεκβάσεις π.χ. διὰ τὰ πλεονεκτήματα τῆς πνευματικῆς περιοουσῆς καὶ θείας ζωῆς τῶν ἀσκητῶν, περὶ ἐλλάμψεωσ θείου φωτόσ κατακλύζοντοσ τὸν προσευχόμενον μοναχόν κττ. ὡσ καὶ περὶ τῶν διαφόρων σταδίων τοῦ μον. πολιτεύματοσ. ἔχει δὲ φράσιν ἐπιμελημένην καὶ εὐροίαν λέξεωσ καὶ φαντασίαν ἀπεριόριστον πεποικιλμένην διὰ παραδειγματῶν καὶ παρομοιώσεωσ ἐκ τῆς θύραθεν ἱστορίας καὶ ἐκ τῶν φαινομένων τοῦ κόσμου. Ἰδοῦ πῶσ ἐφαντάσθη τὸ σύνολον τῆς θέσεωσ τῶν μονῶν καὶ τὴν πρὸσ ἀλλήλασ σχέσιν: «Ἐτι δὲ ὡσ ἐν προβόλου μοίρα ὄραῖν τὰ καλῶσ διατετειχισμένα καὶ περι-

1. Ἡ βιβλιοθήκη εὐρίσκεται εἰσέτι ἐν Λαύρα, εἰς τὸ διαμέρισμά μου, ὅπερ ἀποτελούμενον ἐκ 4 δωματίων πλήρη βιβλίωσ ἐπέτρεψαν οἱ συνάδελφοι Λαυριῶται νὰ τὸ χρησιμοποιοῦσῶ ὡσ βιβλιοθήκην καὶ διατηρῶ μέχρι σήμερον, ἄτε ἔνεκα τῶν καιρικῶν περιστάσεωσ δὲν ἠδυνήθην νὰ μεταφέρῶ αὐτὴν ἐνταῦθα.

πεφραγμένα πολυάνθρωπα φρούρια, εἴτουν μοναστήρια, χοροῦ σχῆμα σώζοντα ἢ, ὡς ἂν εἴποι τις, ἴσα καὶ στρατιώταις ἐν ὄπλοις περὶ αὐτὸν (γρ. περὶ τὸν) Ἐθῶ περιειλούμενα καὶ τὰς εἰσβολὰς—τοῦτο μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῶν στρατιωτικῶν εἰκόνων καὶ παρομοιώσεων, ἅς συχνῶς μεταχειρίζεται—τῶν ἐπιόντων πολεμίων ἀποφσάττοντα καὶ προμαχοῦντα τῶν ὀπισθεν καὶ εἰρήνην τῷ λοιπῷ τῶν ἱερῶν ἐπαύλεων συστήματι βραβεύοντα, ἐνδοτέρῳ δὲ τούτων πύργοι στεργοὶ καλῶς περιτετειχισμένοι καὶ κυκλικῶς περικείμενοι καὶ προφυλακοῦντες (γρ. προφυλακτοῦντες), οἷά τις ὀπλιτικὴ καὶ ἵππικὴ φάλαγξ τὰς ἀτειχίστους μονάς» (σ. 66). Διαπλατύνει τὸν λόγον κατὰ τῶν Λατίνων καὶ λατινοφρόνων μάλιστα, διότι κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ὅποτε ἔγραψεν ἐν Κ/πόλει, αἱ ξιριδες ἔνεκα τῶν Ἑσυχαστῶν τοῦ Ὁρους εἶχον φθάσει εἰς τὸ κατακόρυφον. Οὕτως ἐξηγεῖται καὶ ἡ προσθήκη τῆς β' ὁμολογίας τοῦ πατριάρχου (σ. 84 ἐξ.)¹. Τὸ ὕφος τοῦ λόγου, αἱ ἰδέαι, τὰ αἰσθητά καὶ ἡ εὐγένεια τῶν τρόπων καὶ τὸ βαθύνουν τῶν σκέψεων παρουσιάζουσι τὸν βιογράφον οὐχὶ ἓνα τῶν τυχόντων. Ὅτι δ' ἐχρήσατο τῷ Γρηγορᾷ, ἀποδεικνύεται, ὅτι ἔγραψεν ἐν Κ/πόλει μετὰ τὸ 1359. ὁ ἐκδότης οὐδὲν περὶ αὐτοῦ γράφει. Κ' ὁμως, ὡς φαίνεται, κατήγετο ἐξ ἐπισήμου στρατιωτικῆς χιακῆς οἰκογενείας, ὅθεν καὶ ὁ «πανυπερσέβαστος» Λέων Καλόθετος, στρατηγὸς ἐπὶ τοῦ Ἰω. Κατακουζηνοῦ². Οὗτος ἐπέζησε μέχρι τοῦ 1397, ὅτε κατώρθωσε νὰ ἀπελευθερώσῃ τμημα τῆς Χίου «ἐν καὶ ἡμισυ κεράτιον» ὑπὲρ τοῦ Παύλου Κορέση. ὁ δὲ υἱὸς του Ἰωάννης τὴν Παλαιὰν καὶ Ν. Φώκαιαν ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος ἐκβαλὼν τὸν βάρβαρον Ἐρκανὸν Ὁρχάνην ὅστις «κατῆει ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων τῆς Βιθυνίας μερῶν» (Γρηγ.).

Ἀσφαλῶς ἡ χρονολογία τοῦ Ροδοκανάκη εἶναι ἐσφαλμένη, τὸ ὄρθον ἔχει ἡ Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ. ΙΓ', σ. 595, τὸ 1329, ἦτις ὁμως κατ' ἄλλον τρόπον ἐκτίθησι τὸ γεγονός. Καλόθετος ὑπῆρχον καὶ ἐν Κρήτῃ, Κερκύρα, Σμύρνη, Κ/πόλει, Θράκη (βλ. αὐτ.). Ἐν τῇ μονῇ τῆς Μεγίστης Λαύρας κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα (·) ἤκμασεν ὁ Ἰγνάτιος Καλόθετος Χίος, πάντως τῆς αὐτῆς οἰκογενείας—τοῦτο συνάγω ἐκ τοῦ ὅτι ἐν τῇ μονῇ εὐρίσκονται τὰ

1. Δὲν ἦσαν ὁμως ὀλιγότερα τὰ κακὰ τῶν Παπολατρῶν καὶ κατὰ τὸν προρηθθέντα αἰῶνα καὶ δὴ ἐν Ἐθῶ ὑπὸ Μιχ. Παλαιολόγου διαπραχθέντα καὶ δὴ ἐν ᾧ χρόνῳ ὁ πατριάρχης ἦν αὐτόσε μονάζων. Κατὰ Δοσίθεον (Περὶ τῶν πατριαρχευσάντων κτλ. βιβλ. Θ' κεφ. γ' ἴσως ἐκ τοῦ Παχυμέρους ἀντλοῦντος): «Ὅσα βάσανα καὶ τιμωρίας, καὶ ὅσους πονηροὺς θανάτους ἐποίησαν οἱ Λατινόφρονες τοῖς εἰς τὸ ἅγιον Ὁρος τοῦ Ἐθῶ πατράσιν οὐδέεις εἰδωλόλατρης διώκτης ταῦτα ἐποίησεν ἦν δὲ ὅτε ἐποίησαν ταῦτα οἱ λατινόφρονες εἰς τὸν Ἐθῶνα ἔτος α,ψ,δ,γ' (1285) λέγει περὶ τοῦ Ἀθανασίου.

2. Γρηγορᾷ ΙΙΙ. 504—505. Ἐνταῦθα οὔτε ὁ τίτλος, ὁ ἀπονεμηθεὶς αὐτῷ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, οὔτε τὸ κύριον ὄνομα ὑπάρχει. Εὐρον ταῦτα παρὰ Δημ. Ροδοκανάκη «Ἰουστινιανὰ—Χίος, Σύρος 1900, σ. 162-163. οὗτος γράφει δις Καλόθετος καὶ ἅπαξ Καλόθετος.

συγγράμματα τοῦ Ἰωσήφ Καλοθέτου — εἶναι ὁ κτίτωρ τοῦ ὑπερθεῖν τῆς μονῆς καὶ κάτωθεν τοῦ Νεροφορείου παρεκκλησίου ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Βλασίου τιμωμένου¹. Ἐγὼ ζητήσας ν' ἀνακαλύψω ἐνταῦθα τὴν κτιτορικὴν ἐπιγραφὴν, εὔρον μόνον τὴν εἰκόνα τοῦ Ἰγνατίου ἐπὶ τοῦ τοίχου καὶ εἰς τὸ παράθυρον τοῦ βορ. μέρους: «Ἀνεκαινίσθη ὁ πάνσεπτος ναὸς τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Βλασίου ἐκ βάθρων διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου ἐμοῦ τοῦ ἐν ἱερομονάχοις Ἰωακείμ Καθᾶ (sic) ἔτους ζλς'» (1529). Ἐν τῷ Ἐσκουριάλ I - III, 14 Κύρου Παιδεία, ἐν ἀρχῇ σημειοῦται: «Βιβλίον προστεθὲν τοῖς κατηχομένοις τῆς Ἱερᾶς Λαύρας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου παρὰ τοῦ τιμωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κτῆρ Ἰγνατίου τοῦ Καλοθέτου». (Κατάλ. Miller σ. 138). Ὁ κώδιξ τοῦ XI αἰῶνος (;). Ἐπίσης ὁ περγαμ. κώδιξ 13 τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης τοῦ XIII αἰ. μεθ' ὑπομνημάτων ἔχει ἐν τέλει: «Τὸ παρὸν βιβλίον περιέχει τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ ἐδόθη παρὰ Ἰγνατίου Καλοθέτου ὑπὲρ σωτηρίας τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς». Εἶπον περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Ἰωσήφ πρὸς τὴν Λαύραν, ἐπιπροσθέτω ἔτι καὶ τοῦτο, ὅτι οὗτος τὸν ἐν τῷ χειρογράφῳ Ζ' λόγον ἐπιστέλλει πρὸς τὸν Λαυριώτην Σάββαν, μαθητὴν γενόμενον, Ἀθανασίου τοῦ Μεταξοπούλου, ἡγουμένου τῆς Λαύρας (Ἐκκλ. Ἀληθ. Δ' 1884, σ. 221), οὗ τὸ ἐγκώμιον ἔπλεξεν αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος Γ' Παλαιολόγος τῷ 1332 ἐν Χρυσοβούλλῳ ἀποκειμένῳ ἐν Λαύρᾳ. Ὁ Ἰωσήφ Καλοθέτος ἦτο ἐκ τῶν ἡσυχαστῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ ἡγωνίσθη ὑπὲρ αὐτῶν ἐρρωμένως μετὰ τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ. Ὁ Παντοκράτορινδὸς κώδιξ 251² περιέχει λόγους δογματικούς κατ' Ἀκυνδύνου καὶ Βαυλαάμ 6, ὁμιλίαις 2 καὶ ἐπιστολάς 5³. Τοιοῦτος κώδιξ ἀπόκειται καὶ ἐν τῇ Λαυρ. βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθ. 2111, 24 σ. 394 τοῦ Α' παραρτ. τοῦ τετυπωμένου καταλόγου. Ἐκ τῆς Μεγ. Λαύρας τοῦ Ἁθῶ φαίνεται προῆλθεν ὁ εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου Λευκωσίας τῶν ἐν Π/νήσῳ Καλα-

1. Δὲν ἔχω ἐνώπιόν μου τὸ ἄρθρον τοῦ Ἀλεξ. Λαυριώτου «Περὶ τῆς Χιακῆς οἰκογενείας Καλοθέτου», δημοσιευθὲν ἐν Ἐπιθ. Νεολ. Β 1893 σ. 401, νὰ βεβαιωθῶ πρὸς τοῦ ἔτους.

2. Ὁ κώδιξ οὗτος δὲν περιέχεται εἰς τὸν κατάλογον Λάμπρου. αὐτὸς φθάνει μέχρι τοῦ ἀριθμ. 234.

3. Ὁ ἀρχιμ. Ἀθανάσιος προαναγγέλλει, ὅτι ἔχει ἐτοιμὴν τὴν περιγραφὴν τοῦ κώδικος. ἀλλὰ ταύτην ἐκτεταμέτην ἐδημοσίευσεν ἀδελφὸς τῆς αὐτῆς μονῆς εὐπαιδευτος, ὁ Δανιὴλ Στεργιάδης, ἐν Ἐκκλ. Ἀληθεία ἔτ. Δ'. 1884, σ. 221—223. 4ον, ὁ Ἀθανάσιος καὶ πρῶτος ἀνεκάλυψε τὸν βίον τοῦ πατρ. Ἀθανασίου, καὶ ἀποροῦμεν πῶς ὁ ἐκδότης παρέλειψε νὰ μνημονεύσῃ τοῦτον. ἐν ἀναμονῇ τῆς δημοσίευσως ταύτης δὲν ἠθέλησα ν' ἀσχοληθῶ μὲ τὸν δημοσιευθέντα βίον τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, διὸ καὶ δὲν ἔκαμα τὴν δέουσαν ἐρευναν ἐν ταῖς ἄθων. βιβλιοθήκαις, οὔτε ἐχρησιμοποίησα κἂν τὰ βοηθήματα τῆς ἐμῆς βιβλιοθήκης ἐν Λαύρᾳ ἀποκειμένης. τυχαίως μοι ἔδωκεν ἀφορμὴν τὸ ἀνόητον δημοσίευμα τοῦ πατρὸς Ἰσιδώρου, τί νὰ τὸν κάμω; δὲν κατεδέξατο νὰ ἐρωτήσῃ.

βρύτων ἀνευρεθεῖς, οὗ τὸ περιεχόμενον ἐγνώρισεν ἡμῖν ὁ καθ. Ν. Βέης «Καλοθέτης Ἰωσήφ καὶ ἀναγραφή ἔργων αὐτοῦ», ἐν Παναθηναίους Θ', 1908, σ. 136-141, 237-242¹. Ὁ Ν. Φαρδῆς, δημοσιογράφος ἐν Θεσσαλονίκῃ, τῷ 1931-1932 ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ «Μακεδονίᾳ» ὡς ἐπιφυλλίδα ἱστορίαν τῶν ἡσυχαστικῶν ἐριδῶν, ἣν εὔρεν, ὡς γράφει, ἐν κώδικι 1502 Λαύρας γεγραμμένην ὑπὸ Ἀθανασίου ἡσυχαστοῦ, ἐνθα ἀναφέρεται καὶ ὁ Καλόθετος. Ἀνωτέρω ἔθεσα ἐρωτηματικὸν εἰς τὴν χρονολογίαν τοῦ Ἐσκουριαλινοῦ κώδικος, ἐκτὸς ἐὰν ἡ ἀφιέρωσις εἶναι μεταγενεστέρα, ὡς θέλω νὰ πιστεύσω. Ἐκ γράμματος τοῦ πατριάρχου Ἡσαίου 1330 — ἣν δὲ οὗτος ἡσυχαστῆς τῆς σκήτης τοῦ Μαγουλά — βεβαιοῦται ὁ ἀκριβὴς χρόνος τοῦ Λαυριώτου Ἰγνατίου. Ὁ πατριάρχης «παρακαλεῦεται εἶναι τὸν τιμιώτατον ἐν ἱερομονάχοις ἀγαπητόν... κατὰ πνεῦμα κύρ *Ἰγνάτιον τὸν Καλόθετον* ἐν κατοχῇ τοῦ ἐντὸς τῆς... Βερροίας διακειμένου πατριαρχικοῦ μοναστηρίου τοῦ... Σωτήρος Χριστοῦ κτλ.», παραχωρεῖ δηλ. μεθ' ὅλης τῆς παρουσίας ὁμοῦ καὶ τοῦ δικαιώματος μετὰ θάνατον νὰ τὸ ἀφιέρωσιν ὅπου ἤθελε καὶ τὸ ἀφιέρωσεν εἰς τὴν Λαύραν². Τὸ συμπέρασμα ἡμῶν περὶ τοῦ Ἰγνατίου εἶναι ὅτι, *ἦτο ἐν Λαύρᾳ περὶ τὰ μέσα τοῦ 14' αἰῶνος σύγχρονος* τῷ Ἰωσήφ, τὰ δὲ σημειώματα τῶν κωδίκων εἶναι νεωτέρα χειρὶ τοῦ ἰδίου Ἰγνατίου γεγραμμένα — δυστυχῶς πολλοὶ τῶν κωδικογράφων δὲν ἐξακριβώνουσι τὴν ἡλικίαν τῶν σημειώσεων — Εἰς Λαύραν μετέφερε τοὺς κώδικας τούτους καὶ ἔκτισε καὶ τὸν ἅγιον Βλάσιον ὡς Λαυριώτης. Περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο τὸν πατριάρχην Ἀθανάσιον ὁ γέρον Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος ἐν Χρυσοβούλλῃ ἐκδοθέντι «ἐπὶ τῇ ἐνώσει τῶν διαστάντων μοναχῶν» γράφει: «Φθάνει μὲν ὁ πολὺς ἐκεῖνος τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ τῶν ὀρθῶν δογμάτων ἀγῶνας, πολὺς καὶ τὴν ἔνστασιν καὶ τὴν καρτερίαν καὶ μηδὲν τῆς ὁμολογίας καθυφείξας μηδὲ καθυπείξας καὶ ὑπενδούς τοῖς ἐπὶ μακρῶν (γρ. μακρῶν) τὸν χρόνον βιαζομένοις καὶ ἀποπειρωμένοις αὐτοῦ παραίτησιν τοῦ πατριαρχικοῦ ποιήσασθαι θρόνου, ἐκείνων ὑπεκστάντων δηλονότι καὶ τοῦδε μέχρι τέλους νενικηκός»³. Ἐφιστῶμεν τὴν προ-

1. Κακῶς ἔγραψεν οὕτως ὁ Βέης. τὸν διαφεύδουν τὰ παράγωγα εὐθετος, σύνθετος, πρωτόθετος, πρόσθετος κττ. (βλ. Ἐπετ. ἔταιω. βυζ. σπουδῶν Α', 1924, σ. 351).

2. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ, ὡς φρονῶ, κώδικος ἀνέγραψεν ὁ R. Guiland ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰωάννου Καλοθέτου ἀντιρρητικῶν κατὰ τοῦ Γρηγοῦ καὶ ὑπεράσπισιν τοῦ Γρ. Παλαμᾶ «Réfutation de l'ouvrage de Gregoras où celui-ci attaque le saint et savant théologien Grégoire Palamas» Cot. 28 du monastere de saent Athanase de Leucasia τῶν Καλαβρύτων φ. 136—146. ἐνταῦθα ὁ Καλόθετος φέρει τὸ κοσμικὸν ὄνομα (βλ. Essai sur Nicéphore Grégoras, l'homme et e' oeuvre, Paris 1926, σ. 49. Περὶ ἄλλων τοῦ Καλοθέτου ἔργων ἀναφέρει ὁ Νικόδημος ἐν «Κήφω Χαρήτων» σ. 222.

3. Aus den Schatz Kammern des Heiligen Berges σ. 250-251.

4. Patr. gr. Migne 161, στ. 1080B. Τὰς στενάς πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον σχέσεις

σοχήν εἰς τὴν 53 ἐπιστολήν: «Νεαρά. Ζήτησις τοῦ πατριάρχου κυροῦ Ἀθανασίου καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ἱεραῶς συνόδου πρὸς τὸν εὐσεβεστάτον βασιλέα κῦρον Ἀνδρόνικον τὸν Παλαιολόγον περὶ τινων κεφαλαίων νομίμων, τύπον ἔχουσα Νεαράς, ἣτις ἐστέρχθη τότε παρὰ τοῦ αὐτοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως» (στ. 476). Ἐν τῷ ἡμετέρῳ Νομίμῳ, ἀνήκοντι ἄλλοτε εἰς τὸν ἀρχιερέα Γεράσιμον Ράλλην, φ. 179^α-180^α ὑπάρχει ἡ Νεαρά. ἔντεῦθεν ὁ Ράλλης Γεώργ. ἔλαβεν εἰς τὸν Ε΄ τόμον τοῦ Συντάγματος (σ. 121—126) «ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἐν μακαρίᾳ μητροπολίτου Ἀργολίδος Γερασίμου», καὶ ὁμολογεῖ, ὅτι εὑρεν «πολλὰς κρεῖττονας γραφὰς» (προλ. η΄). ἔπειτα ἀκολουθεῖ ἐν θαυμασίοις ἐρμηνευτικὸν σχόλιον (διότι τὸ κείμενον εἶναι λίαν στρυφνόν) τοῦ Ἱεροσολύμων Δοσιθέου (1688) καὶ ἕτερον τοῦ Βλαστάρεως ἔχον ὧδε: «Τὸ ψήφισμα τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Ἀθανασίου, ὄγγεγονεν ὀρισμῶ τοῦ... Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου ἀκρωθῆναί, φησι, κελεύομεν τὸν νόμον, ὃς διορίζεται τοὺς ἐπὶ τέκνῳ χηρεύσαντας ἄνδρας τε ἢ γυναῖκας, εἶτα καὶ τοῦ τέκνου ἀποικομένου, κληρονομεῖν τὸ ζῶν μέρος τὰ τοῦ παιδὸς πατρῶα πάντα ἢ μερικὰ, τοὺς δὲ τοῦ τεθνεῶτος γονεῖς πρὸς τῇ τοῦ τέκνου ἀποβολῇ ἀδικώτατα καὶ τῆς περιουσίας στερίσκεσθαι, ἀλλὰ τηρεῖσθαι τὸ μὲν γον τῆς προικὸς εἰς μνημόσυνον τοῦ ἀποικομένου, τὸ δὲ γον τοῖς γονεῦσι καὶ τὸ γον τῷ καταλειφθέντι μέρει» (φ. 180^α - 180^β), εἶναι σπουδαία ἢ ἐπανόρθωσις αὕτη, ὡς γράφει καὶ ὁ Ἀρμενόπουλος (βιβλ. ε΄ τίτλ. 8) καὶ ἀπετέλεσε νόμιμον καθεστῶς τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου, ὃ δὲ βουλόμενος προχείρως νὰ εὔρη σαφεστέραν ἐξήγησιν δι' ἀπλῆς γλώσσης, ἄς λάβῃ τὸ πηδάλιον καὶ ἄς ἴδῃ ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τοῦ Λ΄ καν. τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου πῶς ἀναπτύσσει αὐτὸ ὁ αἰδιδμος Νικόδημος (ἔκδ. Ἀθηνῶν 1841, σ. 281). Ὁφείλεται εὐγνωμοσύνη εἰς τὸν πατριάρχην, διότι ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅστις εἶχεν ἐκδώσει διὰ «τὰς ἐξ ἀδιαθέτου κλήσεις» τὴν 118 Νεαράν οὐδεμία πρόνεια εἶχε γίνεαι πρὸς διόρθωσιν τῆς ἀδικίας. διὸ καὶ ἐδόθη μεγάλη σημασία εἰς τὴν ἐν λόγῳ Νεαράν καὶ μέχρι σήμερον¹. Αὕτη εὑρεται καὶ ἐν κώδ.

διαπιστώσῃ αἱ ἀπὸ τοῦ δευτέρου τῶν ἐπιστολῶν, ἃς ὁ Ἀθανάσιος ἐπέστειλε πρὸς αὐτὸν περὶ ποικίλων ζητημάτων, καὶ ἰδίᾳ πρὸς ἀπομπομπὴν τῶν διατριβόντων ἐπὶ μακρότερον ἐν τέλει χρόνον (Migne 142, στ. 473 ἔ. 1, 10, 13, 15—17, 31, 44, 45, 52, 63). Τὴν 33 «περὶ τῶν ἐγγιζουσῶν ἡνωμένων οἰκιῶν μετὰ τῶν θείων καὶ σεβασμιῶν ἐκκλησιῶν, ὅπως «ἐνι τοῦτο λίαν ἐφάρμαγον» (στ. 475). Τὸ σημειῶνω διὰ τὸ κακόν, ὅπερ ἐπέδωκεν ἐν Ἀθήναις ἐν τοῖς χρόνοις ἡμῶν (ἄρα ἀγ. Γεώργιον Καρύττην, Ζωοδ. Πηγὴν κτλ.). Ἐν Πειραιεὶ εἰς τὸ 1821 δὲν ὑπῆρχε πόλις, ἀλλὰ μόνον ἡ μονὴ τοῦ ἀγ. Σπυριδωνος, ὅπου ὁ κῆπος ἢ μονὴ βεβαίως ἐνωρὶς κατασκάφη, ὃ ναὸς δὲ περιεκλείσθη πανταχόθεν, ὡς δεσμοτήριον, ὑπὸ τῶν οἰκιῶν.

1. Λυποῦμαι, διότι δὲν εἶχον τὸν καιρὸν νὰ μελετήσω τὴν πραγματείαν τοῦ καθ. Κ. Τριανταφυλλοπούλου: «Die Novella des Patriarchen Athanasius über die» Τριμοιρία ἐν Byz. Neugr. Jahrb. τόμ. VIII, 1930, σ. 136 ἔ. Ἡλ. τριμοιρία διεσώθη ἐν τοῖς πατριαρχείοις καὶ τῷ Ἀθῶ.

Ἰβηρ. 286 τοῦ XVI αἰ. φ. 176^α—177^α «Νεαρά τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κῦρ Ἀθανασίου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ γεγραμμένων ἀρχιερέων τῆς ἱερᾶς συνόδου αὐτοῦ»¹ ἐν κώδ. ἀγ. Παντελεήμωνος (Ρωσικοῦ) 152 τοῦ XV αἰ. φ. 331^α—332^α (Καταλ. σ. 304) ἔχει οὕτως: «Νεαρά γενοῖα παρὰ τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἀρχή. τοὺς μὴ ἐπὶ παιδί τελευτῆσαι φθάσαντας ἄνδρας ἢ γυναικας»². Ἡ ἀρχὴ τοῦ ἡμετ. κώδικος ἔχει οὕτως: εἰ καὶ τινι τῶν δικαιωθέντων παρὰ Χριστοῦ ἰθύνειν τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας. ἢ δὲ ἐπιγραφὴ εἶναι ἢ αὐτὴ καὶ ἢ παρ' Ἀνσέλμω Banduri σ. 620. ἄλλη παρὰ Στεφσελίφ ἐν καταλόγῳ βιβλιοθήκης τμημ. β', σελ. 11: «Νεαρά ἐκτεθεῖσα παρὰ τοῦ παναγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυροῦ Ἀθανασίου κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον τῆς γῆς ἐνδικτῶνος τοῦ ἑξαμισχιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ τρεῖς καὶ δεκάτου ἔτους ἔχουσα οὕτως». δηλ. τὸ παρὰ τῷ ἐμῷ κώδικι προοίμιον, ὅπου καὶ τὰ ὀνόματα τῶν συνοδικῶν, ἔλλειπει παρ' ἄλλοις. ἐν τῷ τοῦ Ρωσικοῦ ὑπάρχει καὶ ἐρμηνεῖα τῆς Νεαράς, ἣς ἡ ἀρχή: Διὰ τοῦ παρόντος κεφαλαίου ὁ νόμος ὁ λέγων, ὅτι ἐὰν προαποθάνῃ ὁ πατὴρ καὶ καταλείψῃ παιδίον. ἐν κώδικι 62 τοῦ XV αἰ. τοῦ Μεγ. Σηπλαιίου σ. 251—255 κεῖται καὶ ἡ ἐξῆς ἐπιστολὴ πρὸς τὸν βασιλέα τοῦ Ἀθανασίου, ὅστις ἐδῶ λέγεται νέος ὡς ἅγιος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν παλαιὸν Ἀλεξανδρείας. ἀρχή: Ἡμεῖς, ἅγιο βασιλεῦ, εἰ καὶ πάντων ἀνθρώπων ἐσμὲν ἀνούστατοι καὶ ἁμαρτωλότεροι (Κατάλ. Ν. Βέη σ. 61). ἐκ τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς ἀπειρου εὐλαβείας αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ δὴ πρὸς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τοῦ Ἀθανασίου³, λαβὼν οὗτος θάρρος ἔγραφε καὶ ταῦτα πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον δηλωτικὰ τῶν σχέσεων ἐκκλησίας καὶ πολιτείας ἐπὶ βυζαντινοῦ (κατὰ τὴν παρὰ Migne τάξιν τῶν ἐπιστολῶν).

9. «Περὶ τινων ὑποθέσεων μὴ διὰ μηνυτῶν στέλλεσθαι, ἀλλὰ στόμα πρὸς στόμα».

1. Κακῶς ἐν τῷ πίνακι τοῦ Καταλόγου του ὁ Λάμπρος ἔχει: «Ἀθανασίου Β'» βλ. σ. 73.

2. M. Bănescu, Le patriarche Athanase Ier et Andronic II Paléologue. État religieux, politique et social de l'empire ἐν Bull. sect. hist. Acad. Roum. 23, 1. Bucarest 1942, 29. Τὸ βιβλίον δὲν εἶδον. Ἀὐτὸν γνωρίζω ἂν εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὰ ἐκδοθέντα ὑπ' αὐτοῦ χρυσόβουλλα ὑπὲρ τῶν Ἀθωνικῶν μονῶν. Μετὰ τὸν Ἀλέξιον Α' Κομνηνὸν καταλαμβάνει αὐτὸς θέσιν ὡς εὐεργέτης μέγας. Ἀλλ' εἶχε τὴν φωτογραφίαν τοῦ Βατικ. κώδικος græcus 2219, ὅστις ἔχει τὴν πληρεστέραν συλλογὴν τῶν ἐπιστολῶν.

3. Ἀθηρ-έρος εἶναι ὁ ἀρχαιοπινῆς τύπος καὶ ἐγίνετο τὸ ἔδωμα ἀπὸ τὸ λεπτότερον μέρος τοῦ σίτου, ἀπὸ ἀθήρα ὡς λέγομεν (ὅπερ οὐδεμίαν γλωσσ. σχέσιν ἔχει πρὸς τὸν αἰθέρα). Ἦτο ἀσκητικὴ τροφή. Εἰς τὸν ἅγιον Παχώμιον παραπονοῦνται οἱ μοναχοὶ «ἀφ' οὗ εἰς τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἀδελφῶν ἀπῆλθες ἕως ἄρτι οὔτε λάχανον οὔτε ἀθήρ ἐνήθη ἡμῖν» (S. Pachomii vitæ graecae, éd. Fr. Halkin, Bruxelles 1932, σ. 138, 15. Subsidia hagiographica 19).

24. «Περὶ τῶν θεοκτόνων Ἰουδαίων, ἵνα ἐξέλθωσιν ἐκ τῆς πόλεως».

40. «Περὶ ἐλευθερίας τοῦ καταπολαῦσαι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ».

Κατὰ τὸν ἐπισυμβάντα τότε λιμὸν ὁ πατριάρχης εἰργάσθη ὑπερανθρώπως πρὸς ἀνακούφισιν τῶν πτωχῶν καὶ δὴ πρῶτον ἀπέστειλε γράμμα (56) περιγράφων τὰ δεινά, εἶτα ἕτερον.

54. «Γράμμα συγκαλῶν βασιλεῖς τε καὶ ἄρχοντας, ἱερεῖς καὶ μονάζοντας, ἵνα γυμῶ τῷ ποδὶ ἐξέλθωσι μετὰ τῶν θείων εἰκόνων λιτάζοντες». Αὐταὶ ἦσαν αἱ ἀκρότητες τοῦ Ἀθανασίου.

57. «Περὶ τοῦ λιμοῦ καὶ αὐθις καὶ μὴ πωλεῖν τινα σῖτον ἄνευ εἰδήσεως καὶ τοῦ πατριάρχου».

58. «Περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ μὴ τιμιουλκεῖν» (=αἰσχροκερδίζειν. Καὶ εἰς τοῦτο κατηγορήθησαν οἱ ἄνθρωποι του).

62. «Περὶ τοῦ πρόνοιαν προνοῆσαι τὸν πατριάρχην ἀθάραν ἐψεῖν (sic) περὶ τῶν πτωχῶν καὶ ζητῆσαι ξύλα τὰ τὸ πῦρ τρέφοντα». Ἀθάρα ἢ ἀθάρη καὶ ἀθήρ εἶναι τὸ κορκοῦτι ἦτοι γυμνὸς χονδρὸς κοπανισμένος καὶ βρασμένος μέχρι χειλώσεως. ἐν τῷ Ἄθῳ πολλὴ ἡ χρῆσις. ὁ τύπος ἀθάρη ἐβεβαιώθη ἐκ τῶν «ἐκλογῶν» τοῦ Πορφυρογεννήτου: «Aristophanis historiae animalium...edidit Spyr. Lambros, Berolini 1885, σ. 63,9. Ἐμμῆθη περίπου τὸν Ἰωάννην Εὐχαΐτην.

77. «Περὶ τοῦ ἀναθεωρεῖσθαι τὰ τῶν γεννημάτων καὶ ἄρτων εἶναι εἰς δικαίαν ἐξώνησιν». Τὸν λιμὸν τοῦτον διαμνημονεύει καὶ ὁ συγγραφεὺς: «Λιμὸς ἦν ἐνσκήψας...τῶν πάποτε μνημονευσαμένων βαρύτατος, ὥστε πολλὰ τῶν...οἰκιῶν ἄρδην ἀνατετράφθαι, ἀνὰ δὲ τὰς λεωφόρους χύδην ἐκκεῖσθαι τοὺς νεκροὺς τῶν ἀνθρώπων» (σ. 101).

Δέον πάντες οἱ προκαθήμενοι τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν νὰ διεξέλθωσι τὸν θαυμαστὸν τοῦτον βίον καὶ νὰ μιμηθῶσι τὸν ἀγωνιστικὸν αὐτοῦ τρόπον καὶ ὑποστήριξιν τῶν δικαίων αὐτῶν ἀλλ' ὁ ἀγιώτατος πατριάρχης ἔπεσε μαχόμενος κατὰ ἀρχιερατικοῦ συστήματος. Προσεπάθει νὰ προσαρμόσῃ αὐτὸ πρὸς τὸν ὑψηλὸν προορισμόν, οὗ φαινὸν παραδειγμα αὐτὸς ἐφαίνετο, δι' ὃ καὶ ἐλθὼν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς ραθύμους ἐπισκόπους κατεδιώχθη καὶ κατεσυκοφαντήθη ἀπηνῶς. «ἐποίει δὲ παννυχίους στάσεις ὁ Ἀθανάσιος, γράφει ὁ Δοσίθεος, καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς ἔπεμπεν εἰς τὰς ἐπαρχίας αὐτῶν, ἵνα τῶν ἰδίων φροντίζωσι καὶ πάντοτε περιεπάτει πεζός...τινὲς ὅμως ἐχθροὶ αὐτοῦ ἐξωγράφησαν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ὁδηγοῦ εἰς τὸ ὑποπόδιον τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τὸν Χριστὸν ὁμοῦ καὶ τὸν βασιλέα φοροῦντα χαλινὸν καὶ συρόμενον ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, καὶ ζητῶν ὁ δὲ Ἀθανάσιος ποιῆσαι μεγάλην παιδείαν γενομένης ἐμποδῶν τῆς φιλανθρωπίας τοῦ βασιλέως παροξυνθεὶς ἀνεχώρησε πατριαρχεύσας ἔτη δακτὸ (Δωδεκ. Θ', 6, 857).

Καὶ νῦν ἐρχόμεθα εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ κειμένου καὶ εἰς τὴν γραμμα-

τικὴν αὐτοῦ ἀποκατάστασιν. Τίς ἢ ὀρθογραφία τοῦ κώδικος καὶ ἂν εἶναι ἰδιόχειρος ἢ ἀντίγραφον, οὐδὲν σημειοῦται ὁ ἐκδότης. οὐδεμίαν δὲ *διάφορον γραφὴν παρουσιάζει*, ὥστε περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ κειμένου διατελοῦμεν ἐν παντελεὶ ἀγνοίᾳ, ὅπως καὶ περὶ τῆς χρονολογίας αὐτοῦ. ἐκεῖνο δέ, ὅπερ γράφει ἐν ἀρχῇ ὁ Ἀθανάσιος, ὅτι εἶναι τοῦ α' ἡμίσεως τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ὅτ' ἔζη καὶ ὁ Καλοθέτος, καταπίπτει ἐξ ἐσωτερικῶν λόγων, διότι ἀναφέρεται οὗτος εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Γρηγοῤᾰ, ἧτις ἀκριβῶς ἐκκυκλοφόρησε μετὰ τὸ 1359. *Τὸ κείμενον, ὅπως ἐξεδόθη, εἶναι ἀνυπόφορον καὶ ἐν πολλοῖς ἀκατανόητον*, ἔχει δὲ καὶ χάσματα οὐκ ὀλίγα. ἐκτὸς τῶν σφαλμάτων, ἀπερ ὀφείλονται εἰς τὸν τυπογράφον¹, ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα, ἀπερ ἀναγράφω κατωτέρω, ταῦτα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι παροράματα, ἀλλ' εἶναι ἢ τοῦ ἀντιγραφέως τοῦ κώδικος—πάντως δὲν εἶναι τοῦ Καλοθέτου, ὅστις διακρίνεται διὰ τὸν ἀριστον χειρισμὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης—ἢ κακῆ ἀνάγνωσις ἢ καὶ ἄγνοια τῶν γραμματικῶν κανόνων ὅπερ ἀπίθανον. Εἶναι δυστύχημα, διότι ὁ ἀρχιμανδριτὴς δὲν ἠρεύνησε τὰς βιβλιοθήκας Λαύρας καὶ Βατοπεδίου καὶ ἐστηρίχθη εἰς ἓνα μόνον κώδικα τῆς μονῆς του. Ἀφοῦ συνεδέθη μὲ τὸν Λουδ. Πετί, δὲν τὸν ἠρώτα περὶ τῶν ἐν τῇ ἐσπερίᾳ κωδίκων τοῦ Καλοθέτου, ὅθεν ἐξέδοτο τὸν βίον καὶ ὁ Delehaeye, καὶ νὰ ζητήσῃ φωτογραφίας, ὅπως κάμνομεν ὅλοι σχεδὸν προκειμένου νὰ ἐκδώσωμεν ἄγνωστα κείμενα; Ἄλλη παράλειψις. Παρὰ τοῦ Γεδεῶν ἔμαθεν, ὡς γράφει (σ. 97 σημ. 1), ὅτι ὁ Ἀνσελμος Βανδούριος ἐξέδοτο τὴν α' καὶ β' παραίτησιν, διατί, ἀφοῦ ἐπὶ δεκαετίαν ἐσχάτως ἐσύχναζεν ἐν Ἀθήναις, δὲν ἐφρόντισε νὰ ἴδῃ τὸν Βανδούριον; ὃν ἐγὼ ἀνέγνων ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς, ἀλλ' ἀνέμενε τὸν Γεδεῶν νὰ ἐκδώσῃ αὐτάς; Δὲν εἶδε, γράφει, τὴν ἐκδοθεῖσαν βιογραφίαν ὑπὸ τοῦ Α. Παπ. Κεραμέως «οὐδαμοῦ τῶν ἐν Ἀγίῳ Ὄρει βιβλιοθηκῶν». Τὸν πληροφοροῦ, ὅτι ὑπάρχει ἀνάκαθεν εἰς τὴν τοῦ Ρωσικοῦ καὶ ἐν τῇ ἐν Λαύρᾳ βιβλιοθήκῃ μου. Μὲ ἠρώτησεν; οὐχί. καίτοι ἀπὸ τοῦ 1924—1937 ἤμην σχεδὸν διαρκῶς ἐν Ἀθῶν καὶ συνηντώμεθα τακτικῶς. *Ἔμει τὸ κείμενον ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων, ἢ στίξεις δὲ καὶ ἡ διαιρέσεις εἰς κεφάλαια εἶναι πλημμελεστάτη*: 40—41, 53—54, 105—106 ἐπὶ πρὸ. ἀποτελοῦσιν ἐνότητα καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ διασπασθῶσιν. *Ὁ τονισμὸς λίαν ἀνώμαλος*. Τὸ δὲ ἀσχημίζον τὸ κείμενον εἶναι τὰ πολλὰ κεφαλαῖα γράμματα καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἐπίθετα, ἐν ᾧ χρόνῳ ἢ τελευταία λέξεις τῆς ἐκδοτικῆς ἐπιστήμης εἶναι νὰ καταργήσῃ αὐτὰ καὶ εἰς τὰ κύρια ὀνόματα. π. χ.

1. Ὁ βίος ἐτυπώθη ἐν Ἀθήναις ἀπόντος τοῦ Ἀθανασίου. Οὗτος τότε ἦν σχολάρχης τῆς Ἀθωνιάδος ἱερατικῆς σχολῆς· ἀλλὰ καὶ ἐγὼ διαμένων ἐν Ἀθῶν ἐτύπωσα ἐν τῷ αὐτῷ περιοδικῷ «Θεόκλητον τὸν Πολυεῖδην» (σχεδὸν τετρακοσιοσέλιδον), ἀλλ' ὡς δύναιται νὰ παρατηρήσῃ ὁ ἀναγνώστης ἐλάχιστα σφάλματα ἔχει. Τὰ Θερακικὰ εἶναι γνωστὸν, ὅτι εἶχεν καλοὺς διορθωτάς· διὸ καὶ δὲν ἐζήτησα νὰ μοὶ στέλλωσι τὰ δοκίμια εἰς τὸν Ἀθῶνα, ὅπου ἔμενον.

γράφει : Γεννάδας σ. 62, 64, 68 ἐξ. Γενναῖος 72 ἐ. ὁ τῆς Ἀθανασίας ἐπώνυμος 87. τὰ... τοῦ Πατρὸς ἀγωνίσματα 89 μέσ. δοῦλος κατὰ Δεσπότην 100, στ. 4 κατ. Συβαριτικὴ Τράπεζα 70 κατ. Θὰ καταγράψω ἐδῶ τὰ σπουδαιότερα σφάλματα, ἅπερ ἄλλοιοῦσι τὴν ἔννοιαν ἢ καθιστῶσιν ἀκατανόητον ἢ εἰσάγουσιν ὀρθογραφίαν νέαν τῆς δημοτικίζουσης γλώσσης. Δὲν θέλω ἀκόμη νὰ πιστεύσω, ὅτι εἶναι τοῦ Ἀθανασίου, ἀποφοίτου τῆς Μεγ. τοῦ Γένους σχολῆς καὶ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Θὰ ἔβαλε τὸν ὑποτακτικόν του ν' ἀντιγράψῃ καὶ ὤκνησεν ἔπειτα νὰ τὸν διορθώσῃ. τὰ διεστῶτα πρὸς ἓν συνάφας *πολεμηθεῖσι τῇ ἁμαρτία* παρέσχεν σ. 61 μέσ., γρ. *πολεμηθείσης τῆς ἁμαρτίας—παρ' οὐδὲν θέματος* 63, 6 γρ. *παρ' οὐδὲν θέμενος—ἄχρι καὶ γεννείου λαχνώσεως* 64 τέλ., γρ. *γενείου—νυκτοφυλακοῦσι* 66,1, γρ. *νυκτοφυλακτοῦσι* πρβ. *καιροφυλακτῶ—καταμηνίουσι* 66,2, *καταμηνίουσι—ἐνδοιάζων* 69, μέσ. γρ. *ἐνδοιάζων*. ὅλη ἡ παράγραφος 30 ἐνταῦθα χωλαίνει, ἔχει χάσμα περὶ τὸ μέσον καὶ εἶναι, ὡς ἔχει ἀκατάληπτος, οὕτω καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς 31... «ὡς κισί. οὐ οὐδὲν ἐγὼ ἀποζῆν!»—τῶν μελώντων *προσρήσεις* 70 τέλ. γρ. *προσρήσεις—ἐπανοίη* 71,3. *σταίης* 93,3. *μετεῖη* 93 μέσ. *ἀποδιδοίη* 73 μεσ. *παρῶ* 89 μέσ. πάντοτε δὲ εἶη 99 μέσ. σύγχυσις τῆς εὐκτικῆς πρὸς τὴν ὑποτακτικὴν, ἐν δὲ τῷ α' προσώπῳ οὐδέποτε κεῖται ὑπογεγραμμένη. *πρόσω* 71,4 κ.ἀ.—*ἔγγων δεῖν εἶναι καὶ πρὸς...* *ἀγῶνας* 71,5, γρ. *ιέναι—* Ἄ δὲ ἀρετῆς ἄθλα... ἐνεστήσατο συγγραφῆς δεόμενα οὐκ οὔσης ἐν τῷ παρόντι σχολῆς οὐκ' ἀσίνατ' ἂν δρώμεν μὴ θέλοντες τὸν λόγον... ἐφ' ἕτερον 71—72 ἀ... ἀσύνετ' ἂν δρώοιμεν μηκύνοντες (ἢ μεταφέροντες)—*στροβούμεθα* 73,11 ἄνω, γρ. *στρομβούμενα σηρῆνι* μέσ. γρ. *σειρῆνι—πρόσω* 71,4 κ.ἀ. γρ. *πρόσω—οὐδὲν δεῖ κηρὸν τοῖς ὡσὶν ἐπιθέσθαι, πάλαι γάρ εἰσι* 73,10 κάτ. *ὑπάρχει χάσμα—εἶπεν ἂν* ἐκεῖσε ἰδὼν 4 κάτ. γρ. *εἶποιεν ἂν' τὸν ἴδιον ἐξυμνεῖν* ἰδὼν 80,7 ἂν. γρ. *ἔξεμειν—εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐξαμνύμενον* πίστιν 84,9 κάτ. γρ. *καὶ τὴν ὀρθ. ἐξομνύμενον π.—βίω ἀντέχεσθαι* 85,13 κάτ. γρ. *βίου—τὸ παχὺ καὶ ποῖον σφάζοντες* 89,10 κάτ. γρ. *πίον—παρύγγεα τὰ κατ' αὐτοὺς εὐνομεῖν* 90 μέσ. γρ. *παρηγγύα—λειποψυχοῦσι αὐτ. γρ. λιποψυχοῦσι—ὕγιαν φιλόττει. ὕγειοῦς ἔξω* 91,4 ἂν. 12 κάτ. πάντοτε δι' εἰ. γρ. *ὕγιαν, ὕγιους—ἡγμένος* 91,3 κάτ. κ.ἀ. γρ. *ἡγμένος καὶ πᾶσιν, οἷς μετεῖη τοῦ δικαίου τούτοις, αὐτὸ διδόναι ἀκεραιότητα... εἰδὲ μὴ τοῦτο, ἥρκει τὴν πολλῶ βέλτιον χρυσοῦ ὑετίζουσαν γλῶτταν* 93 μέσ. τὸ χωρίον. νοσεῖ ἀνιάτως, καὶ τὴν νόσον ἐπιτείνει ἢ κακῇ στῆξις. τὸ «*χρυσοῦ ὑετίζουσαν*» τελείως ἀκατανόητον διορθ. *πυρσοῦ φλογίζουσαν* (πρβλ. Ἡ τοῦ στόματός σου καθάπερ πυρσὸς ἐκλάμψασα χάρις)—*ἀνένδοτος... γρ. εὐένδοτος* (Παχυμ. Migne 144, στ. 328Α')—ἄτοπα συσκευάζοντες,

1. Ἀλλὰ ὡς φαίνεται ἔξεφεροτο καὶ οὕτως ἡ δυνητικὴ εὐκτικὴ πρβλ. Παχυμ. Migne 144, στ. 195 Α' «Ἄλλ' εἶπεν ἂν τις πρὸς αὐτόν...» βλ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΚΔ', 180 ἐ.

ἃ δῆτα κἄν τῷ ἐκ νέου ἐντεθραμμένῳ τῇ φαυλότητι... ἀπώκνησαν 94 μέσ. ἀκατανόητον—καὶ κατωτ. ψευδεῖς... ἔδοξαν, οἷς ὁ βίος ἀληθεία προσῆκεν ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ, τὸν βίον τοῦ μεγάλου κρίνουσι (!) οὐδεμία ἔννοια ἐξάγεται—τολμηρᾷ γλώττῃ εἰς τὸ σέβας, ᾧ *δίκη Θεοῦ*, τὰς διαβολὰς ῥάπτοντες περιστασάν αὐτ. καὶ τὰ δύο κέφ. 91—92 ἔχουσιν ἀνάγκην διορθώσεως—παραχωρεῖ τοῖς στασιασταῖς τοῦ θρόνου 95,11 κάτ. κάλλιον π. τὸν θρόνον—*οἱ αὐτοῦ*, ὡς εἴρηται, σχολάζων 98 μέσ. γρ. ἐφ' ἑαυτοῦ—*διανύττων* 99,8 ἄν. γρ. διανύτων=διανύων, τὸ δὲ διανύττων=ἐνδυναμοῦν—*σίτων* ἔπει μὴ *λεημένον* 101 μέσ. γρ. μὴ *λελειωμένον*—*ἃ ἐκείνου ἐκ παρέρχου* ὄντα εἰργασμένα 106 μέσ. γρ. ἐκείνω ἐκ παρέργου—ἐπειδὴ πρὸ ἡμῶν μικρά τινα τῶν τοῦ μεγάλου θαυμάτων κάλλιστα *διειργάσθημ' ἐρωῶ* τινα καὶ σοφῷ ἀνδρὶ 107,6 ἄνω, γρ. *διειργάσθη*.

Ἄφῆκα ἔσχατον πάντων τὸ ζήτημα τῶν δύο παραιτήσεων τοῦ βιογραφουμένου πατριάρχου, ὅπερ ἀπησχόλησε πολὺ τοὺς ἀσχολουμένους περὶ τὸν βίον αὐτοῦ. Ὁ ἐκδότης, σ. 97 σημ. γράφει: «Τὸ κείμενον τῆς Α' καὶ Β' παραιτήσεως τοῦ Ἀθανασίου κατὰ τὸν Γεδεὼν ἔχει ἐκδοθῆ ὑπὸ Ἀνσέλμου Βανδουρίου. καὶ ὑπόσχεται μὲν οὗτος, ὅτι θὰ δημοσιεύσῃ τὸ τῆς Α' παραιτήσεως, ἀλλὰ δὲν εἶδομεν αὐτήν, ἵνα παραβάλωμεν μετὰ τῆς παρουσίης τοῦ Καλοθέτου (Πατρ. Πίνακες σ. 402 σημ. σ. 579 καὶ 709)». Τοῦ δὲ Ἀγαπίου, ἡ περικοπή, ἦν ἀναφέρει, δὲν εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς πρὸς τὸν βασιλέα ἐπιστολῆς τοῦ πατριάρχου. Ἡ α' πατριαρχεῖα τοῦ Ἀθανασίου ἦτο λίαν περιπετειώδης, εἶχον ἐξεγερθῆ ὄλοι σχεδὸν οἱ ἀρχιερεῖς ἐναντίον καὶ μικροῦ δεῖν νὰ διακινδυνεύσῃ ἡ ζωὴ του' διότι οὗτοι ἐξήγειραν καὶ τὸν λαόν, ὡς ἐξιστορεῖ ὁ Παχυμέρης. Οὗτος μάλιστα ἀναφέρει καὶ τὸ ἐξῆς ἀξιόπροσεκτον γεγονός, ὅπερ πράγματι ἐδημιούργησε μίαν πρόληψιν εἰς τοὺς κύκλους τῶν δεισιδαιμόνων. Κατὰ τὴν ἐν τοῖς πατριαρχεῖσι πρόβλησιν, «νηνεμίας γὰρ οὔσης τὰς πρὸς τῷ στασιδίῳ φωταγωγούς μέσον ἐκ τῶν κατὰ κύκλον ἀπηρωρημένων, ἃς πᾶς τις τῶν ἐν τῷ κλήρῳ ἐπ' ἐκβολῇ πατριάρχου σημεῖον εἶχεν' (ἅμα γὰρ ἐκεῖναι τελουμένων τῶν ἕμνων ἐσειόντο, καὶ ὁ βλέπων ἐκβολὴν κατενόει τοῦ τότε πατριαρχεύοντος...) ταύτας τότε συνέβαινε σειεσθαι...ὡς δὲ Καρακάλος Νικομηδείας τὸν ζυγὸν τοῦ ἀγίου Εὐαγγελίου ἐτίθει καὶ ἤδη τὸν θεῖον θεᾶσθαι χρῆσμον ἔμελλον (φέρουσι γὰρ τι κἄκ τούτων ἐπὶ τοῖς τελουμένοις οἱ πολλοὶ πίστεις, κἄν οὐκ ἀναγκαῖα ἢ ἐπισήμανσις), τὸ εἰς κόλασιν ἀπόφημον ἐν τῷ ἱερῷ Εὐαγγελίῳ ἐνεφανίζετο. τὸ δ' ἦν. «τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ». ᾧ δὴ καὶ προσαλήσας πρῶτος ἰδὼν ὁ Νικαίας ἐπειρᾶτο καθόσον ἦν συγκαλύπτειν καὶ μεταλλάτων τὰ τῆς βίβλου φύλλα καρπὸν ἐνέφαινεν ἕτερον. τὸ δ' ἦν «καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνοῦσιν ἐν αὐτῷ», ὃ καὶ αὐτὸ πολὺ τὸ ἀπεμφαῖνον ἔχειν ἐδόκει πρὸς τὰ τελούμενα τέως τὸ πρῶτον καὶ λαθεῖν σπουδάζοντες οὐκ εὐώδουν συγκαλύπτειν...» (Migne 144, στ. 162—162). Ἡ θεοκρισία

ἦτο συνήθης τότε, ὡς σήμερον παρὰ τοῖς Ἀγιορείταις. Αὐτὸς ὁ ἐν ἁγίοις Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἐν Θεσσαλονίκῃ βιαζόμενος εἰς ἱερωσύνην «τὴν προκειμένην ἀποστολικὴν δέλτον λαβὼν ἐν χεροῖν καὶ πρὸς Θεοῦ ἄρας μετὰ τῆς διανοίας καὶ τοὺς τοῦ σώματος ὀφθαλμοὺς δι' αὐτῆς ἐπεζήτηε πιστῶς ἐν γνώσει γενέσθαι καθ' ὅσον οἶόν τε τοῦ θείου θελήματος. Ἀνελέξας τοιγαροῦν καὶ τὸ ὄμμα τοῖς ἐγκειμένοις ἐπιβαλὼν ἐκείνοις εὐθύς ἐντυγχάνει, οἷς δῆπου καὶ πρὸς Γαλάτας πάλαι γράφων ὁ Παῦλος καὶ τοῦ λόγου προοιμίους ἐχρήσατο. «Παῦλος ἀπόστολος κτλ». Ἐνταῦθα ἐκεῖνος *συνεῖς ὡς οὐκ ἄνευ ἐπιφροσύνης¹ καὶ ἐπιπνοίας θεοῦ τὸ γιννόμενον*...τοῖς ὑψηλοῖς ἐκείνοις καὶ θείοις ὄλως προῖσταται καὶ δέχεται τὰ θεῖα καὶ ἱερὰ θείως καὶ ἱερῶς «ταῦτα δὲ ποῖος ὁ γράφων: ὁ τὸ «ἐγκώμιον εἰς Παλαμᾶν» πλέξας (ἐκδ. Ἱεροσολ. σ. ις') πατριάρχης Φιλόθεος. ὄθεν ἡ ἐκκλησία ἐπισήμως ἀνεγνώριζεν ὡς θέσφατα τὰ ρητὰ, ὅπου ὁ ὀφθαλμὸς ἀμέσως ἔπιπτε, κατὰ χρῆσιν δ' ἐποιοῦντο καὶ οἱ αὐτοκράτορες κληρονομήσαντες τὴν χρῆσιν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος' ὄθεν καὶ ὁ χρονογράφος ἄνωτ. χρῆσμον ὠνόμασεν².

Ταῦτα γράφομεν, ἵν' ἀποδείξωμεν πόσον ἠδίκησε τὸν ἐκλεκτὸν πατριάρχην ἡ ἀθλία ἐκείνη κοινωνία παραγομένη ἐκ τοιαύτης δεισιδαίμονος πλάνης· διότι πρέπει ν' ὁμολογήσωμεν, ὅτι ὁ Ἀθανάσιος παρ' ὅλα τὰ ἐλαττώματα, *ἦτο σεπτὴ ἀσκητικὴ μορφή καὶ κεκαθαρμένη διάνοια* ζηλώσας τὸν βίον τῶν μεγάλων πατριαρχῶν καὶ ἐπιδιώκων ἑμμόνως τὴν ἐξύψωσιν τῆς ἐκκλησίας διὰ τῆς αὐστηρᾶς τῶν κανόνων ἐφαρμογῆς καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς ἀπὸ τῆν κακὴν ἐπιρροὴν τῆς πολιτείας³, ἦτο ὁ πρόδρομος τῆς πλειάδος τῶν μεγάλων πατριαρχῶν, ἀπὸ τῶν ἡσυχαστηρίων ὠρμημένων τοῦ Ἀθῶ, κλεισάντων τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον καθ' ὅλον τὸν ΙΔ' αἰῶνα, ὅστις εἶναι καὶ ὁ

1. Ἡ λέξις ἀθησαύριμος· πρβλ. Ὀμήρ. Ὀδύσσ. ψ' 12: «οἶτε δύνανται—ἄφρονα ποιῆσαι καὶ ἐπίφρονά περ μάλ' ἐόντα».

2. Βλ. Ν. Π. Δημητρακοπούλου. Ἡ θεοδικία παρὰ τοῖς Ἑλλησιν· Ἀθῆναι 1906. Θ. Παπακωνσταντίνου, Θεοκρισία (Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλ. ΙΒ', σ. 520-52). Ἡσυχολήθη καὶ ὁ πολὺς Valckenaërius, De variis probationibus quas olim juraturi subiere (εἰς τὰ Opuscula, Λεσβία 1908) ὡς καὶ ὁ H. H. Mejer, De occultis dei iudiciis. Liber singularis. Francofurti, Oehrlingium, 1684. Ἐσχάτως ὁ πρὸ διετίας ἀποθανὼν ἐνταῦθα δικηγόρος Ἀλέξ. Σιάτος: Μία ποινικὴ δίκη κατὰ Μιχαὴλ Παλαίου λόγου μὲ θεοκρισίαν, Ἀθῆναι 1938. Πρὸληψιν δεινὴν ἢ θεομαντεία ἐδημιούργησε κατὰ τοῦ ἀθώου Ἀθανασίου, περὶ οὗ ὁ Ἐφραίμιος γράφει: «Ἀθανάσιος ἐκ καλῆς ἡσυχίας—ἀσκητικῶς καὶ ἐν μονοτρόποις θύτης—γεννάδας ἀνὴρ καρτερικὸς πρὸς πόνοους—ἀντικατέστη τῷ Βυζαντίου θρόνον». στ. 10348-10351.

3. Ἡ κατ' αὐτοῦ μορφή τοῦ Παχυμέρους εἶναι, ὅτι εἰσῆγαγε τὸ κοινοβιακὸν τυπικὸν εἰς τὰ πατριαρχεῖα (νηστείας, ἀγρυπνίας, λιτανείας κ.τ.τ.) καὶ ὅτι δὲν ἦτο πολὺ κοινωνικὸς. «Ἀγλευκῆς δὲ τοῖς πᾶσιν ἐδόκει καὶ ἄχαρις τὸ περὶ τοὺς νόμους ἐπιεικῆς μηδ' ὄναρ εἰδῶς» στ. 677 Α. ὅπως δὲ πάντες οἱ ἐφεξῆς πατριαρχεῦσαντες Ἀγιορεῖται ἦν καὶ οὗτος διάκτις ἀμείλικτος τῶν λατινοφρόνων· διὸ καὶ κατὰ Μαθῶν (σ. 270) ἀποκαθῆλωσε τοῦ Γερμανοῦ πατριάρχου.

χρυσοῦς αἰὼν τῆς ἀγιορειτικῆς ἱστορίας. εἶναι ἀνεκδιήγητα ὅσα ἀνήκεστα δεινὰ ὑπέφερον ὁ ἅγιος ἄνθρωπος κατὰ τὴν πρώτην τετραετίαν τῆς πατριάρχικῆς σταδιοδρομίας του, ἅπερ καὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ λοξοδρομήσῃ μικρὸν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς, ἦν καθ' ὅλον ἠκολούθει τὸν βίον, ὁδοῦ. ἀπεφάσισε πλέον ἀποκαρτερήσας νὰ παραιτηθῆ, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ ἀφήσῃ ἀτιμώρητον τὴν κακοήθειαν τῶν ἐκτραχηλισθέντων ἀντιπάλων του. Ἐν τοσοῦτῳ δὲ σχεδιάσας βιβλία δύο, τὸ μὲν ἐν τῆς αὐτοῦ παραίτησεως, θάτερον δὲ πόλλ' ἄττα περιέχον καὶ ἰδίας (sic) κατὰ τὸν βίον συστάσεως χάριν καὶ καταρῶν τῶν ὡς δῆθεν κατ' αὐτοῦ ἀποφημισάντων, ὁ μίμησιν ἀναδεξάμενος τοῦ Χριστοῦ, τὸν μὲν ἐν ἀφανεί κρύπτει ἐν κορυφῇ κίονός τινος τῶν κατὰ τὰ ἀριστερὰ εἰσιούσι κατηχουμενεῖα τοῦ μεγάλου νεῶ ἱσταμένων, ὑπ' ὅπῃν περιστερεῶνος, δίκην φωρός... κλίμακὰ τ' αὐτὸς προσερείσας καὶ ἐπιθεις πλὴν οὐ γυμνὸν τὸν χάρτην, ἀλλὰ δυσὶν ἐκ πώμασιν ἐμβάλων, ὑπογραφῇ ἰδιοχείρῳ καὶ βούλλῃ μολυβδίνῃ τὰ γράμματα ἐξασφαλίσάμενος, τετρήνας καὶ σπατριῶ περισιγίξας, ὡς μὴ τι ἐπιβουλευθεῖ τῶν λυμαντήρων ἐς μακρὰν ἐκεῖ κείμενος». ταῦτα κατὰ Παχυμέρην (στ. 187). Δὲν θὰ ἦτο πιστευτὸν τὸ πρᾶγμα, ἐὰν δὲν ἐπεκυροῦντο ταῦτα καὶ ὑπὸ τοῦ φίλα τῷ Ἀθανασίῳ φρονοῦντος Γρηγορᾶ, ὅστις λέγει ἐπὶ λέξει: «Συνέβη μέντοι, πρὶν αὐτὸν ἀπελθεῖν ἐκεῖσε, πρᾶγμα τι διὰ τὴν τοῦ θρόνου στέρησιν πεπραχέναι σφόδρα τῆς αὐτῷ προσηκούσης ἀνάξιον καταστάσεως· χάρτην γὰρ εἰληφὼς γράμμασιν ἰδίῳις ἐκτίθησιν ἐπιτίμιον ἀφορισμοῦ κατὰ πάντων ὁμοῦ βασιλέων τε καὶ ἀρχιερέων καὶ ὅσοι τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου καὶ ὅσοι τῶν ἐν τέλει καὶ ὅσοι τοῦ δήμου, ὅτι μὴ συνεχώρησαν συναποθεῖναι τοῖς θρόνοις τὸν βίον· ὃν δὴ καὶ ὀστράκοις τισὶν ἐνειλήσας ὅπῃ τινι τοίχου τῶν τοῦ μεγίστου νεῶ φέρων ἐμβέβληκε. διετέλεσε μέντοι κρυπτόμενος οὗτος ὁ χάρτης ἐκεῖ ὅλον ἐνιαυτὸν» (σ. 191—192). τυχαίως ὑπὸ παιδίων θηρευόντων πτηνὰ ἀνεκαλύφθη καὶ παρουσιάσθη εἰς τὸν βασιλέα, ὅστις ἔπεισεν αὐτὸν νὰ λύσῃ τὸν δεσμὸν καὶ ἐπιφέρει ὁ Γρηγορᾶς: «Τοῦτο πολὺν προσήψε τὸν μῶμον Ἀθανασίῳ». κατὰ ταῦτα ἔχομεν δύο ἐκδόσεις τῆς α' παραίτησεως τὴν ἐν τοῖς «ὀστράκοις» ἀνακαλυφθεῖσαν, ἣτις διεσώθη πλήρης ὑπὸ τοῦ Πολυμέρους καὶ τὴν ἀναθεωρηθεῖσαν, ἣτις ἀποκειμένη ἐν παρισινῷ κώδικι, ὅπου τὰ ἅπαντα τοῦ Ἀθανασίου περιεσώθησαν, παρελήφθη ὑπὸ τοῦ Βοινίπ ἐν ταῖς σημειώσεσι τῆς ἱστορίας τοῦ Γρηγορᾶ (σ. 1194—1196)· ταύτην ἔχει καὶ ὁ Καλόθετος (σ. 96—97. Πρῶτον θὰ παραβάλωμεν τὸ κείμενον διὰ τὰς λεκτικὰς διαφορὰς, ἃς παρουσιάζει ἡ ἔκδοσις τοῦ Ἀθανασίου καὶ ἔπειτα καὶ πρὸς τὸ κείμενον τοῦ Παχυμέρους διὰ τὴν μεταβολήν, ἣτις μετενήχθη ἐν τῇ β' ἐκδόσει ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου, ἰδιωτεύοντος πλέον εἰς τὴν μονήν

1. Ἐντεῦθεν ἡ α' παραίτησις παρελήφθη καὶ ἐξετυπώθη παρὰ Migne, τόμ. 142, στ. 480-484.

τοῦ Ξηρολόφου. (βλ. τὴν σημ. τοῦ Ἀθανασίου σ. 95—96). ἔννοεῖται, ὅτι μόνον τὰ οὐσιώδη καὶ ἐνταῦθα ἐλέγξωμεν σφάλματα. δηλοῦντες διὰ τοῦ Γ. τὰς γραφὰς τοῦ Γρηγοῤῃ. οὐκ ἐξησφαλισάμεθα τὸ μήτε... τιμωρεῖν 96,5, ἐξησφαλισθημεν Γ.—ἀκαθαροίαις, μοιχείαις 7, μοιχείαις Γ. λείπ.—ἀντὶ ἀγαθῶν ἀντιστροφῶς οἱ φαῦλοι προαιρούμενοι ἀνταποδιδόναι 96,9, φ. προαιρ. Γ. λείπ.—ἀφ' οἷς... διωκήκασι 11, ἐν οἷς Γ.—τοιαύτας, αἷς ἐνήργησαν 10, ἐν οἷς ἐνήργ. Γ.—ὑπεσχόντων εὐθύνας 12, ὑπεχόντων Γ.—ταῦτ' ἐπῆλθεν ἡμῖν, ἀ δὴλα τοῖς πολλοῖς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῷ θεῷ 16, ἀδὴλα Γ.—ὅσα σωματικῶς ἐστὶν ὕβρεως 97,2, σωματικῆς Γ.—εἰ ἐφορόνησά ποτε 4, πώποτε Γ.—παρεδεδώκασιν 7, παραδεδώκασι Γ. φωνὰς ἐρευξάμενοι 12, ἐξερευξάμενοι Γ. ἐπειδὴ 16, ἐπεὶ δὲ Γ.—καὶ ἡμεῖς ποιμαίνειν αὐτοὺς παραιτούμεθα 18, μετὰ τὸ παραιτούμεθα ὁ Γ. ἔχει: κατὰ τὸν εἰπόντα κλήρω ἀνυποτάκτῳ καὶ λαῷ ἀπειθεῖ ἀποτάσσομαι—δεόμενοι 19, δεόμενος Γ.—καὶ πάντων τῶν ἁγίων 97 μέσ. καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων ἡμῶν Γ.—δικαίως ἀπεκόπησαν μέσ., δικαίως μου ἀ. Γ.—ψευδῶς παρασύρουσι 16 κάτ. ὑποσύρουσι Γ.—καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης 15 κάτ. μετὰ τὸ πατριάρχης ὁ Γ. ἔχει: Ἰνδικτ. ζ'. εἶχε καὶ μολιβδίνην βούλλαν πατριαρχικὴν καὶ κάτω ταῦτα—οὐ γὰρ σύνοιδα ἑμαυτῷ 13 κατ. μὴ συνειδῶς ἑμαυτῷ Γ.—καὶ νῦν ἴδωμεν πῶς μετετρούμισεν ὁ πατριάρχης τὸ κείμενον. ἐν πρώτοις ἐν τῷ προοιμίῳ ὅπερ προτάσσει ὁ Παχυμέρης (ἐλλείποντα παρὰ Γ.) ἀναφέρει ὁ Ἀθανάσιος δύο παραδείγματα λίαν ἐπίκαιρα ὑπὲρ ἑαυτοῦ (καυστικά). Ἦγνοήσαμεν... ἐν οἷς ποτε διωκήκασι Γ.—Ἦγνοήσαμεν δὲ ὅτι καὶ οἱ πατριαρχεύοντες τοιαύτας εὐθύνας ὑπέχουσι παρὰ τῶν ἐπὶ σφάλμασιν αὐτῶν εὐθυνθέντων καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων, εἰς ἀ διωκήκασι Π(αχυμέρης)—ἡ καθ' ἡμῶν ὕβρις πρὸς τὰ σεμνότερα ἔτρεψε Γ. πρὸς τὰ πρότερα ἔστρεφεν Π.—διὸ καὶ φημί Γ. διὸ καὶ φημί, εἰ σύνοιδα ἑμαυτῷ πορνεία ἢ μοιχεία ἢ ἀρρενομανία ἐαλωκέναι Π. ἀνάθεμά μοι ἀπὸ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ πανάθεμα καὶ κατανάθεμα Γ, ἀνάθεμά μοι ἀπὸ Χριστοῦ καὶ ἡ μερίς μου σὺν τῷ προδότη καὶ τοῖς τὸν Κύριον μου σταυρώσασιν. εἰ δὲ ὀρθῶς καὶ πιστῶς με λατρεύοντα καὶ φρογοῦντα καὶ ἀποβαλλόμενον ἐκ ψυχῆς, ὃ μὴ δοξάζει ἡ ἐκκλησία μηδὲ παρέλαβε, συκοφαντήσαι οὐκ ἔφραξαν γλώσσαι λέγειν μαθῆναι κακά, ὅσοι καὶ οἵτινες εἰεν, ἔχω αὐτούς, καθὰ ὁ κανὼν, καὶ ἀπὸ τῆς ζωαρχικῆς τριάδος ἀφωρισμένους. Ὅτι δὲ βιασθέντες, ἀλλ' οὐ βιάσαντες ἐτέθημεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐλπίδι εἰρήνης καὶ ὠφελείας κοινῆς, οὐ προέβη δὲ κατὰ τὰς ἐλπίδας, ὅσον διωκήσαμεν, οὕτω συμφέρον ἡμῖν κατεφαίνετο, μάρτυς θεός, καὶ ὃ μὴ ὡς κακὸν, ἀλλ' ὡς πρέπον ἐπράττομεν. Πλήν εἰ ἐν ᾧ μέτρῳ μετροῦμεν ἀντιμετρηθησόμεθα, τὴν τούτων διάκρισιν ἀνατίθημι τῷ ἁγίῳ βασιλεῖ καὶ τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ εἴτε ἀποδοχῆς εἴτε εὐθύνης κριθῶμεν, στέργομεν καὶ ὡς ἐκ Θεοῦ τὴν τῶν τούτων κέλευσιν ἐκδεχόμεθα. ἕτερον, εἰ καὶ ὁποῖόν ἐστιν ἐκάστου τὸ ἔργον τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ δηλοῦται, χάριν τῆς δυσφημίσεως,

ἦν ἐξήμεσε καθ' ἡμῶν ὁ διάβολος, λέγομεν, εἰ σύνοιδα κτλ». (ὡς ἀνωτέρω) Π.—εἰ δὲ ὡς οἱ τοῦ κυρίου μου Ἰησοῦ ἔδογματίσαν καὶ παραδεδώκασιν ἅγιοι μαθηταὶ Γ.—καὶ εἰ μὴ ὡς ἅγιοι μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι τούτου παραδεδώκασιν Π. καὶ οἱ τούτων διάδοχοι θεοφόροι πατέρες... ἄρ᾽ ἀναθέματος Γ. ἐνταῦθα αὐθις ἐπαναλαμβάνει τινὰ τῶν ἀνωτέρω καὶ συμπληροῖ τὸν ἀφορισμόν: «καὶ τὸν τοιούτοις παρασυρέντα εἰς τὸ βλάψαι καὶ ἀδικῆσαι με. ὡς δὲ τοῖς ἀδίκους καὶ βλασφήμοις αὕτη ἄρὰ παρὰ Θεοῦ οὕτω καὶ τοῖς φειδομένοις τὴν γλῶσσαν καὶ ἀλήθειαν ἀγαπῶσι καὶ λέγουσιν ἢ τοῦ Θεοῦ εὐλογία καὶ σκέπη περικυκλώσοι καὶ ὄδε καὶ ἐν τῷ μέλλοντι Π. καὶ οὕτω περατοῦται τὸ κείμενον τῆς παραιτήσεως. ἀλλ' ὁ Παχυμέρης ἐν συνεχείᾳ ἔχει καὶ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν βασιλέα, ἐν ἣ ἐπιτιθέμενος κατὰ τῶν ἐχθρῶν του ὁ Ἀθανάσιος ἀφήνει τὰ περαιτέρω εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐκείνου, ἀλλ' ἐπιφέρει: «τὴν γὰρ παραίτησιν λογίζομαι ἀκανόνιστον» (στ. 193 A) καὶ εἰς ἄλλο κρυπτὸν γράμμα: «κἂν εἰ τι ποιήσω παρὰ ταῦτα, ἄστοργον ἔχω καὶ ἔξω τῆς ἐμῆς γνώμης κἂν αὐτὴν ἐγγαράξω μου τὴν παραίτησιν» (αὐτ.) Πρὸς τούτοις ἀκολουθεῖ (στ. 194—195) ἕτερα βραχεῖα παραίτησις τοῦ Ἀθανασίου. Ὅλα ταῦτα μαρτυροῦσιν, ὅτι ἐπειθαναγκάζετο οὗτος παραιτούμενος νὰ γράψῃ ὅτι ἤρρεσκεν εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς, οἵτινες ἐθήρευον νὰ ἔχωσι συγχωροχάρτια δι' ὑστεροφημίαν καὶ διάθεσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν τοῦ κοινού. ἀλλ' ὁ χρόνος καὶ ἡ θράσις τοῦ διαδόχου του εἰργάσθησαν ὑπὲρ τοῦ Ἀθανασίου καὶ μετὰ δεκαετίαν ἀνεκλήθη ἐπὶ τοῦ θρόνου τὴν 23ην Αὐγούστου 1304 (Παχυμ. στ. 448—B) καὶ παραμείνας 8 ἔτη ὑποβάλλει τὴν β' παραίτησιν. Αὕτη περιελήφθη ὑπὸ τοῦ Βοΐνιπ εἰς τὰς εἰς Γρηγορᾶν σημειώσεις σ. 1212—1214 (ἐντεῦθεν καὶ εἰς Migne 142, στ. 492—496). Ὁ Καλόθετος (σ. 104—105) ἔχει τὰς ἐξῆς διαφορὰς, αἵτινες τοῦ ἐκδότου εἶναι μᾶλλον· π. χ. δευτερόπρωτα τὴν φροντίδα 104,2, δευτερόπρωτον Γ.—τοῖς... προτρεψαμένοις ὑμῖν, τοῖς πρ. ὑμῖν ἀρχιερεῦσι Γ.—ἀρίστῳ φρενὶ 8, ἀρίστη Γ.—τῶν πατριαρχευόντων τινὸς... ἐπαπολαῦσαι 12, τῶν πατρ. τινὰ Γ.—ὑποστρωανύντος καὶ τούτῳ (τῷ Κωνσταντίνῳ) θεοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ τοὺς ἐχθροὺς ἴσα καὶ λεανθέντι πηλῷ πλατειῶν μέσ. 104 ταῦτα λείπ. ἐν Γ. φαίνεται ἐξέπεσε σειρὰ μία καὶ τὸ ὑλο—ἠνώθη τῷ λεανθέντι (τοῦτο ἐκ τοῦ ψαλτ. Δαβίδ: ὡς πηλὸν λεανῶ αὐτούς)—καὶ τὸ ἐπιτεθὲν τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξίωμα παραιτοῦμαι 105, 7, λείπ. Γ.—γῆρα ἀσθενεῖα 10, γῆρα καὶ ἀσθενεῖα Γ. προσέτι ἀξιῶ 11, πρόσсите Γ.—τὸ τοῦ θεοῦ ἐπεύχομαι ἔλεος 105 τέλ. Ὁ Γ. ἐφεξῆς ἔχει 17 στίχους. (ἐνθ' ὁ ἀθανάσιος ἐπικαλεῖται τὴν περὶ τῆς μονῆς αὐτοῦ εὐμένειαν τῆς Συνόδου, εἰς ἣν καὶ πάλιν μετέβη καὶ ὅπου ἐτερομάτισε τὸν βίον).

Ὡς συμπληρωματικὸν διὰ τὰς παραιτήσεις καὶ λίαν διαφωτιστικὸν εἶναι τὸ διεξοδικὸν τοῦ Ἀθανασίου «γράμμα περὶ τοῦ πῶς καὶ διατὶ τὰ τῶν παραιτήσεων, τῆς πρώτης φημὶ καὶ δευτέρας, ἐγένοντο (Migne 142,

στ. 496-502). Ἐκ τῆς «περὶ τὴν ἔω» ἀπουσίας τοῦ βασιλέως, λέγει, ἀπαυθαδιάσαντες «οὐ κατενάρκουν λαϊκοί, ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς καὶ μονάζοντες καὶ ταῦτα πληθυνομένων ἐκάστοτε τῶν ἀντικειμένων μοι καὶ ἐνεδρευόντων ἀφανῶς τε καὶ προφανῶς, τιθέντων μοι σκάνδαλα ἐχόμενα τρίβους σκαιωρῆστανικῆ καὶ λόγους ὅτι πολλοὺς παρανόμους κατ' ἐμοῦ τεκταινόντων...» (496 C) καὶ ἐκτίθησιν ἐφεξῆς τὴν κεκορησμένην ἀτμόσφαιραν ἀπὸ τῆς ἰλύος τῶν παθῶν, ἣν ἐδημιούργησαν οἱ ἀφηνιάσαντες ἐχθροὶ του, μεταχειριζόμενοι πᾶν θεμιτὸν καὶ ἀθέμιτον μέσον, πᾶσαν διαβολὴν, συκοφαντίαν καὶ κακουργίαν κατὰ τοῦ πατριάρχου «καὶ λοιδορίας καὶ ὕβρεις καὶ ἀναθεματισμοὺς καθ' ἡμῶν χρώμενοι μεγάλη φωνῇ» (500 A). Ἡ ἐπιβουλή δὲ καὶ ὁ συνασπισμὸς τῶν ἐναντίων εἶχε τόσον γιγαντωθῆ, ὥστε «οὐχ ἓνα καὶ μόνον, ἀλλ' ὄλων ἀρχιερέων δυνάμενον ὄρμαθὸν τῆς ἐκκλησίας ἐξῶσαι, εἴ γε τῆς ἀληθείας τὸ ψεῦδος οἱ ἀκροαταὶ προτιμήσουσιν». (500 C). Ἐν τοιαύτῃ ἀμηχανίᾳ καὶ λιποψυχίᾳ εὐρισκόμενος ἐπεκινώνησε πρὸς τὸν Γαγγρῶν, φίλον ὄντα, ὅστις διὰ παραδειγμάτων ὁμοίας φύσεως προσεπάθησε νὰ τὸν πείσῃ νὰ παραιτηθῆ «Θεῷ πιστεύσας τὰ κατὰ σε, εἶπε, καὶ αὐτὸς τῷ ἐρχομένῳ τὰ ἡμέτερα δικαιοῦσαι, παραιτησάμενος ἐξίθι, μὴ καὶ πρὸς βαρυτέρας τινὲς τῶν μηχανορραφῶν συκοφαντίας χωρήσαντες πολλῶν ψυχὰς καὶ τὰς ἑαυτῶν καταβλάψουσιν» (501 A)¹ καὶ προστίθησιν ὁ ἀναξιοπαθής πατριάρχης: «Αὕτη ἐπὶ Θεῷ μάρτυρι τῆς παραιτήσεως τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας ἢ συσκευῆ καὶ ὑπόθεσις». Ἀπορεῖ δὲ δικαίως πῶς καὶ διατὶ τόσον «ἐφρῶξαν» ἐναντίον του καὶ δὲν εὐρέθῃ τις συλλυπούμενος καὶ παρηγορῶν αὐτόν, ὥστε νὰ ἀπαιτήσῃ τέλος τὴν δικαίαν κρίσιν, καὶ ἀπογοητευμένος πλέον ἀναφωνεῖ: «ἐκχεῶ καὶ αὐτὸς τοῦ δι' ἐμὲ σταυρωθέντος ἐνώπιον τὴν δέησιν καὶ τὴν θλίψιν μου αὐτῷ ἀπαγγελῶ» διὰ τὸ ἀχαλιναγώγητον πάθος «ὡς τῆς κακίας ἐπιδιδούσης μᾶλλον καὶ εἶργειν ἀναισχυντούσης καὶ τῶν ἀναπνοῶν ἡμᾶς τὸ λεγόμενον, ὡς μὴ λειτουργεῖν, μὴ εὐλογεῖν, μὴ διδάσκειν τινὰ τὰ πρὸς σωτηρίαν παραχωρούσης» (στ. 501 B). Ἐκ τούτων καταφαίνεται ὅτι ὁ πατριάρχης δὲν ἀπέβαλε τὴν ἀρχιερωσύνην².

¹ *Ἐπίλογος. Κώδιξ περιέχων τὴν ἀκολουθίαν καὶ τὸν βίον τοῦ ἁγ. Ἀθανασίου.*

² Ἐν τῇ ἱερᾷ τῶν Ἱβήρων μονῇ διεσώθη πολυτελής κώδιξ προερχόμενος ἐκ τῆς Σκήτης τοῦ Τιμίου Προδροῦμου, ἑξαρωταμένης ἐκ τῆς εἰρημένης μονῆς

1. Κατωτέρω ὁ Ἀθανάσιος τὸ μέγεθος τῆς μοχθηρίας καὶ πωρώσεως τῶν ἀρχιερέων παριστῶν γράφει πόσον ἐξηυτέλισαν ἑαυτοὺς καὶ τὴν ἐκκλησίαν «καὶ τὸν ἐν μακαρίᾳ τῇ μνήμῃ πατριάρχῃ τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ καὶ ὁμολογητῆν κύρον Ἰωσήφ παρανάλωμα, ὅσον τὰ κατ' αὐτούς, τῆς μανίας τῶν σχιζομέτων γενέσθαι καταδεξάμενοι, καὶ ταῦτα μετὰ θάνατον, ὅπερ οὐκ εἶδεν ὁ ἥλιος» (στ. 501 B).

2. Κατὰ ταῦτα τὸ χωρίον τοῦ Καλοθέτου «τὸ ἐπιτεθὲν τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξίωμα παραιτοῦμαι» (σ. 105, 6), ὅπερ δὲν ὑπάρχει παρὰ Γρηγορᾶ *εἶναι πλαστόν*, καὶ ὅσα σημειοῦται ἐκεῖ ὁ ἐκδότης δὲν εὐδοοῦνται. πῶς παρητήσατο τὴν ἱερατεῖαν, ἀφοῦ ἐδῶ παραπονεῖται ὅτι τὸν ἀπηγόρευσαν νὰ ἱερουργῇ;

εἶναι τοῦ ἔτους 1616, φέρει τὸν ἀριθ. 369 καὶ κοσμεῖται ὑπὸ κομψῶν κεφαλαίων καὶ ἐπιτίτλων προτασσομένης ἐν ἀρχῇ καὶ τῆς ἀξιολόγου εἰκόνας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ὡς ἐμνημονεύσαμεν προλαβόντως. Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ πρώτου φύλλου κεφαλαίοις χρυσοῖς γράμμασιν εἶναι γεγραμμένοι οἱ ἑξῆς δωδεκασύλλαβοι χαλῖαμβοι :

«Στίχοι εἰς τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον τὸν πατριάρχην».

Ἐρωτι τῷ σῶ καρδίαν τετρωμένος
 ἰμειρόμην μάλιστα καὶ τὴν εἰκόνα
 τὴν σὴν βλέπειν, μέγιστε πατέρων κλέος.
 Ἐπεὶ δὲ ταύτην ἤξιώμαι· τοῦ βλέπειν
 πάλιν δυσωπῶ σαῖς λιταῖς πανιέροις·
 καὶ τοῦ πυρὸς ρύσαι με τοῦ αἰωνίου
 κλῆρον παρασχὼν ἐν μοναῖς οὐρανίοις,
 ὡς ἂν κακεὶ βλέπων. σε γάννυμαι πλέον,
 ὁ Βασίλειος ταῦτά σοι τῷ δεσπότη».

Ἐπεται ἡ ἀκολουθία τοῦ ἁγίου, μεθ' ἣν ὁ βίος καὶ τὸ ἐγκώμιον αὐτοῦ. Ὁ βιβλιογράφος ἐν τέλει παρέχει ἡμῖν τὴν σπουδαίαν εἶδησιν, ὅτι ἔκτοτε εἶχε καθιερωθῆ ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου πατριάρχου :

«Τὸ παρὸν βιβλίον ἐγράφη διὰ χειρὸς Ἰωαννικίου εὐτελοῦς ἱερομονάχου διὰ συνδρομῆς τοῦ ὀσιωτάτου κῆρ Θεοφάνους μοναχοῦ, ἐν ἧ καὶ ἀφιέρωται παρ' αὐτοῦ εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ νέου εἰς τὴν σκῆτι τῶν Ἰβήρων· ὁ δὲ βουλευθεὶς ποτέ τις ἀποξενῶσαι αὐτῷ ἀπὸ τὴν αὐτὴν ἁγίαν μονὴν οὐκ ἀτιμώρητος ἔσεται. Ἐν ἔτει, Ἰζοκδ', ἐνδικτιῶνος ιδ'». Βλ. κατάλογον Λάμπρου Β., σ. 98). Βιογραφίας τῶν ἁγιορειτῶν Πατριαρχῶν ὑπ' ἁγιορειτῶν ἐκδοθείσας, δὲν γνωρίζω. Εἶναι λυπηρόν, διότι τοῦ πρώτου μετὰ τὸν Λαυριώτην Νικόλαον Χρυσοβέργην (983-988—καὶ τοιοῦτος εἶναι Ἀθανάσιος ὁ Α'.—τὸν βίον νὰ ἐκδώσωσιν ἐπιχείρησαν καὶ ἀπέτυχον οἰκτροῦς· καὶ ὁ μὲν ἔξ ἀπλότητος καὶ ἀμαθείας περιέπεσεν εἰς τὸ κρῖμα τῆς πλαστογραφίας καὶ ἱεροσυλίας, ὁ δὲ ἐκ φυγοπονίας δὲν ἠθέλησε νὰ παρουσιάσῃ καλλιτέραν τὴν ἐκδοσιν καὶ νὰ εἶναι χρησιμοποίησιμος ὡς κείμενον τοῦλάχιστον. Εὐχόμενοι οἱ νεώτεροι ἁγιορεῖται νὰ εἶναι προσδόκιμοι καὶ εὐτυχέστεροι.*

Ψυχικόν 3—10—51

Ὁ Κορυτσᾶς ΕΥΛΟΓΙΟΣ ΚΟΥΡΙΑΑΣ

* Ἡ προκειμένη πραγματεία μου εἶχε ἀποσταλῆ πρὸ τριετίας εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἵνα δημοσιευθῆ εἰς τὸ περιοδικὸν «Ὁρθοδοξία». Δυστυχῶς ὁμως ἀφοῦ ἐπὶ διετίαν εἶχε ἐξαφανισθῆ σκοπίμως, ἀνευρέθη ἡκρωτηριασμένη. Εἶμαι ὑποχρεωμένος γὰ εἶπω μετὰ θλίψεως ὅτι ὁ ἀποκρύψας αὐτὴν ἦτο ὁ Ἅγιος Ἡλιουπόλεως. Οὗτος συλῆσας τὴν πραγματείαν (πβλ. σελ. 114—115 «Ὁρθοδοξίας» καὶ ἀλλαχοῦ) ἐπέστρεψεν αὐτὴν φανταζόμενος ὅτι δημοσιευομένη οὐδεμίαν θὰ ἔχη πλέον ἀξίαν διὰ τὴν Ἱστορίαν!

† Μητροπολίτου Ἑλιουπόλεως Γενναδίου: Ἀπάντησις εἰς τὰς δύο παρατηρήσεις τοῦ καθηγητοῦ Ἀρχιμανδρίτου καὶ Βασιλείου Στεφανίδου.

Ὁ πανοσιολογιώτατος ἀρχιμανδρίτης κος Βασίλειος Στεφανίδης, τέως Καθηγητὴς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ πρῶτον τεύχος τοῦ περιοδικοῦ «Θεολογία» τοῦ τρέχοντος ἔτους σ. (143-144) τὸ ἐξῆς σημείωμα. «Δύο παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἱστορίας τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου τοῦ μητροπολίτου Ἑλιουπόλεως Γενναδίου».

Ὁ πανοσιολογιώτατος γράφει ὅτι εἰς τὸ τελευταῖον ἔργον μου «Ἱστορία τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου» (σ. 408 κ. ἐξ) τὰ περὶ τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ὡς καθεδρικοῦ ναοῦ ἠρρανόσθη ἐκ μιᾶς μελέτης του σταλείσης εἰς τὸ οἶκ. πατριαρχεῖον ἐξ ἀφορμῆς τῶν «ἐναισίμων» τοῦ μακαρίτου Θνατείρων Γερμανοῦ καὶ μὴ ἔτι ἐκτυπωθείσης. Ἀναμινύει καὶ ἀνώτερα πρόσωπα, μεθ' ὧν εἰς οὐδεμίαν ἤλθον ἐπαφὴν ἐξ ἀφορμῆς τοῦ χειρογράφου του. Ἄλλως τε ἐπὶ πολλοὺς μῆνας ἀπουσίαζον ἐν Εὐρώπῃ καὶ κατοπιν ἐν Ἀθήναις. Ἄλλ' ὡς ἀφήσωμεν τὰ λόγια καὶ ὡς ἔλθωμεν εἰς τὰ γραπτὰ «Scripta manent». Ὁ Πανοσιολογιώτατος γράφει ἐν τῇ μνημονευθείσῃ πραγματείᾳ ἡμῶν ἡμεῖς πρῶτοι ὄρισάμεν τὸν χρόνον καὶ τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν καθεδρικός ναὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατέστησαν οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι». Ὁ Γερμανὸς Θεολόγος O. C. Ullmann ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1825 εἰς τὸ σύγγραμμά του «Gregorius von Nazianz der Theolog» «προσπαθεῖ, γράφω εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, στηριζόμενος ἐπὶ διαφόρων χωρίων τῶν λόγων Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, νὰ ἀποδείξῃ ὅτι καὶ ὁ ναὸς αὐτὸς ἐχρησίμευσεν ὡς καθεδρικός ναός. Καὶ περαιτέρω ἀναφέρω ἐν χωρίον ἐκ τοῦ ἀποχαιρετιστηρίου λόγου τοῦ Γρηγορίου «τὸ χαίρετε Ἀπόστολοι» (!). Συνεχίζω δὲ ὡς ἀκολουθῶς. «Κατὰ τὸν προσημειωθέντα Γερμανόν, ὁ Γρηγόριος ἀναφέρων τὸ «χαίρετε Ἀπόστολοι» ἐννοεῖ τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ὡς καθεδρικόν καὶ ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὁμίλει ἐκείνην τὴν στιγμήν. Ὀλίγον ὅμως ἀνωτέρω ὁ Ναζιανζηνὸς προσφωνεῖ «χαίροις Ἀναστασία τῆς εὐσεβείας ἐπάνωμε (μν. ἔργον μου σ. 412) τὸ τῆς κοινῆς νίκης χωρίον, ἢ νέα Σηλώμ, ἐν ἣ πρῶτον τὴν σκηνὴν ἐπήξαμεν, τεσσαράκοντα ἔτη περιφερομένην». Καὶ συνεχίζων γράφω: «ἀπὸ τὸ χωρίον αὐτὸ θὰ ἐξαγάγωμεν τὸ συμπέρασμα ὅτι εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας ὁμίλει ὁ ἅγιος πατὴρ καὶ ἐκεῖνος ἦτο καθεδρικός ναός; Εἰς ἐν χειρόγραφον τοῦ Colbert—τοῦ ὁποίου τὰ βιβλία τώρα εὐρίσκονται εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην τῶν Παρισίων—εἰς τὸν Συντακτικόν λόγον τοῦ Ναζιανζηνοῦ σημειώνεται ἡ προσθήκη: «ἐν τῷ Μαρτυρίῳ τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας λεχθεὶς» (Migne. E. II. 36 σελ. 457 σημ. 21). Ἀπὸ τὸ σημείωμα αὐτὸ φαίνεται τὸ ἀβάσιμον τῆς γνώμης τοῦ Γερμανοῦ συγγραφέως. Ἀποχαιρετᾷ ὁ Γρηγόριος ναούς, λαόν, ἀγγέλους, τοὺς πάντας καὶ τὰ πάντα. Ὁ σχολιαστὴς τοῦ Migne εἰς τὴν φρά-

σιν «χαίρετε Ἀπόστολοι» προσθέτει «ἐννοεῖ ἢ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν (τοῦ ναοῦ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων) ἢ αὐτὸν τὸν ναὸν, ὅπου ὁ Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος μετέφερε τὰ λείψανα τῶν ἁγίων Ἀνδρέου, Λουκᾶ καὶ Τιμοθέου» (Migne. E. II 36 στ. 489). Καὶ ἐξακολουθεῖ ὁ ἴδιος πάλιν σχολιαστὴς τὰ παρακάτω λόγια τοῦ Γρηγορίου «ὁ μέγας ναὸς καὶ περιβόητος, ἡ νέα κληρονομία,» δὲν τὰ ἐκλαμβάνει ὡς σχέσιν ἔχοντα μὲ τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, καθὼς ἐξηγεῖ ὁ Ullmann, ἀλλὰ ὡς ἀναφερόμενα εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν τῆς Ἀγίας Σοφίας». (Migne 36 σελ. 489. «Nova haereditas. Intelligitur magnum Sanctae Sophiae templum»).

Καὶ ἐρωτῶ τὸν ἀναγνώστην τίνας τὰ ἐπιχειρήματα τὰ προσαγόμενα πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ὁ ναὸς τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων ἦτο καθεδρικός, τοῦ ἀρχιμανδρίτου Στεφανίδου ἢ τοῦ Γερμανοῦ Ullmann; Ἐσημείωσα ὅτι ὁ ἀποχαιρετιστήριος λόγος τοῦ Γρηγορίου, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐλέχθη εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Εἰρήνης. Αὐτὸν παραδέχομαι ὡς πρῶτον προκωνσταντινικὸν ναὸν — καθεδρικὸν — ὡς ἔγραψα καὶ εἰς τὸ πρόσφατον ἔργον μου (Ἱστορ. τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου) καὶ εἰς γαλλιστὶ δημοσιευθεῖσαν μελέτην μου εἰς τὸ Περιοδικὸν «La Croix» (Fascicule II et III Décembre 1947-Septembre 1949 σ. 173-179) ὑπὸ τὸν τίτλον «L'emplacement de la première église de Sainte Sophie». Περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ἔγραψα ἄρθρον «ἢ τοποθεσία τοῦ πρώτου ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας» καταχωρισθὲν εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκδιδομένην ἐφημερίδα «Ἀπογευματινὴ» (21 Αὐγούστου 1946). Ὡς δευτέρον καθεδρικὸν ναὸν (χωρὶς βεβαίως νὰ ἀποκλείσω ὑπάρχοντα ἐπισκοπικὸν ναὸν καὶ πολὺ πρὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Εἰρήνης κατὰ τὴν περίοδον τῶν διωγμῶν) παραδέχομαι τὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας. Διὰ τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων ἀναρῶ μὲν τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Γερμανοῦ συγγραφέως, γράψαντος πρὸ 128 ἐτῶν, προσθέτω ὁμως καὶ τὰ ἐξῆς. «Δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἀποκλείσωμεν ἀπολύτως τὸ ἐνδεχόμενον χρησιμοποίησεως καὶ τοῦ ναοῦ τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων, ἐπὶ τι διάστημα, ὡς καθεδρικοῦ ναοῦ. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ δὲν ἦτο ὀμαλή».

Προκειμένου περὶ τῆς δευτέρας παρατηρήσεως τοῦ πανοσιολογιστάτου, τὴν ἀναφερομένην εἰς τὰς ἐνιαυσίους καὶ τὰς ἐνδημούσας συνόδους, σημειῶ ὅτι ἀναφέρω ὅλας τὰς μελέτας του τὰς σχετικὰς πρὸς τὸ θέμα τοῦτο (σ. 371—372 σημ.). Περὶ αὐτοῦ ἔγραψαν καὶ ξένοι καὶ ἡμέτεροι, καθὼς ἀναφέρω εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου. Παραπέμπω εἰς ὅλα τὰ γραφόμενα τοῦ Ἀρχιμανδρίτου (1). Συμφωνῶ εἰς τὴν γενικὴν γραμμὴν μὲ τὴν ἐκ τοῦ προκειμένου γνώμην του οὐχὶ ὁμως εἰς τὰς λεπτομερείας. Ὡς πρὸς τὴν διασαφήνισιν τοῦ θέματος αὐτοῦ ἔχω προσθέσῃ κάτι νέον, τὸ ὁποῖον ἴσως δὲν παρετήρησεν ὁ πανοσιολογιστάτος Ἀρχιμανδρίτης. Δημοσιεύω ἐπι-

1. Ἐγγραφα ἤδη περὶ τῆς περὶ τὸν Πατριάρχην συνόδου πρὸ τῆς Ἀλώσεως εἰς τὴν «Ἐκκλησιαστικὴν Ἀλήθειαν» τοῦ 1423.

στολήν χειρόγραφον τοῦ πατριάρχου Ἀθανασίου τοῦ Α΄, ὃ ὁποῖος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος ὁμιλεῖ περὶ ἑνιαυσίου μεγάλης συνόδου. «Τὸν ποιμαίνοντα τῇ μεγάλῃ μόνῃ συνόδῳ ἐνὶ ἑκάστῳ ἑνιαυτῷ εἰς ἀναγκαίων τινῶν θεωριῶν ἐπὶ μικρὸν διατρίβοντα καὶ πάλιν τῇ ποίμνῃ ἐπιταχύνοντα». Τὸ ἐπίμεμπτον σημεῖον κατὰ τὸν Ἀρχιμανδρίτην εἶναι ὅτι ἐκεῖνος εἶπε τὰ ὀρθὰ περὶ συνόδων ἐνδημουσῶν, ἑνιαυσίων καὶ ἐπαρχιακῶν ὃ δὲ γράφων τὰς παρούσας γραμμὰς γενικώτερον καὶ ἀοριστότερον εἶπε τὰ ἴδια. «Παραπέμπω τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦ ἔργου μου—ἱστορία τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου—τὸ ἐπιγραφόμενον «διοικητικὸν σύστημα Οἴκ. Πατριαρχείου» σ. 353—366». Ἡδὴ ὁ ἱστορικὸς Εὐσέβιος εἰς τὸν Βίον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου γράφει «τὰ μεγάλα τῶν σκευμάτων οὐκ ἔστιν ἄλλως ἢ διὰ συνόδων κατορθώσασθαι». Ἡ γενικὴ αὕτη ἀρχὴ ἢ ἐξαγγέλλουσα τὸ συνοδικὸν σύστημα ἐν τῇ διοικήσει τῆς Ἐκκλησίας, ὑπέστη ἐν τῇ ἐφαρμογῇ διαφόρους λεπτομερειακὰς μεταβολάς, ὑπαγορευθείσας ὑπὸ τῶν τοπικῶν συνθηκῶν καὶ τῶν καιρικῶν περιστάσεων.

Ἐπιθυμῶ ὅμως νὰ εἶπω τὸ ἐξῆς εἰς τὸν Ἀρχιμανδρίτην κόν Β. Στεφανίδην. Διατὶ δὲν ἐπεχείρησε νὰ διορθώσῃ εἰς σελίδας τινὰς τῆς «Θεολογίας» μερικὰς κᾶπως σοβαρὰς ἀβλεψίας—ἀς ἐκεῖνος ἐν ἐπιστολῇ του πρὸς με ὑπὸ ἡμερομηνίαν 17 Σεπτεμβρίου 1952 ἀπεκάλεσε «διαταράξεις—προδιδούσας ἀναχρονισμούς;» Ἐκτιμῶν τὴν μελετηρότητα καὶ τὸν ἄρτιον ἐπιστημονικὸν του καταρτισμὸν καὶ γνωρίζων ὅτι εἰς ὀγκώδη συγγράμματα εἶναι πολὺ πιθανὴ ἢ παρεῖσθησις ἀβλεψιῶν ἢ ἀπροσεξιῶν ἔγραψα εἰς τὸν ἴδιον καὶ τοῦ ὑπέδειξα ὀλίγας τινὰς ἀβλεψίας. Εἰς τὴν σελίδα π. χ. 212 τῆς ἐκκλησιαστικῆς του ἱστορίας προκειμένου περὶ τῆς γνωστῆς ὑπὸ τοῦ πάπα Ἀγαπητοῦ χειροτονίας ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ πατριάρχου Μηναῖ γενομένης κατὰ τὸ ἔτος 536 προσθέτει τὰ ἐξῆς: «Τὴν πρόθυμον ταύτην ἐξυπηρέτησιν τοῦ θρόνου τῆς Κ]λεως ὑπὸ τοῦ πάπα ἀνταπέδωσε μετὰ περιήπου εἴκοσι ἔτη ὁ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης Ἀκάκιος ἐγκαταστήσας τὸν Ρώμης Φήλικα τὸν Β΄». Ἀναφέρει δὲ τὸν Ἰερώνυμον ὡς παρέχοντα τὴν ὡς ἄνω πληροφορίαν. Ἡ ἐγκατάστασις αὐτῆ τοῦ Ρώμης Φήλικος τοῦ Β΄ (355—358) ὑπὸ τοῦ Παλαιστίνης Ἀκακίου δὲν ἔλαβε χώραν μετὰ εἴκοσιν ἔτη μετὰ τὴν χειροτονίαν τοῦ Μηναῖ, ἀλλὰ 181 ἔτη προγενέστερον, τοῦ πάπα ἢ ἀντίπαπα Φήλικος τοῦ Β΄ χειροτονηθέντος κατὰ τὸ ἔτος 355. Τὸ τοιοῦτον λάθος ὁμολόγησεν ἐν τῇ ἐπιστολῇ του ὁ Ἀρχιμανδρίτης. Εἰς τὰς σελίδας 328 καὶ 329 δις ἐπαναλαμβάνει ἀνάλογον ἀναχρονισμὸν. Πρόκειται περὶ τοῦ λιβέλλου τοῦ πάπα Ρώμης Ἀδριανοῦ τοῦ Β΄ σταλέντος εἰς τὴν ἐν Κ]πόλει σύνοδον τοῦ 869. Ὁ πανοσιολογιώτατος καὶ εἰς τὰς δύο ἐκείνας σελίδας καταχωρίζει· «ὁ παπικὸς λιβέλλος ἦτο ὅμοιος πρὸς τὸν *πρὸ πενήντα ἐτῶν* λιβέλλον τοῦ Ρώμης Ὁρμισδα». Ὁ λιβέλλος τοῦ Ὁρμισδα χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ ἔτους 519. Ὡστε

δὲν πρόκειται περὶ 50 ἐτῶν ἀλλὰ περὶ 550. Καὶ εἰς τὴν 329 πρόκειται περὶ λάθους 350 ἐτῶν (1).

Εἶχον γράφῃ εἰς τὸν Πανοσιολογιώτατον καὶ διὰ τὸν κατάλογον τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως, τὸν ὁποῖον ἐπισυνήψεν εἰς τὸ τέλος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς του Ἱστορίας. Εἰς τὴν σύνταξιν αὐτοῦ δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν διὰ μὲν τὴν πρὸ τῆς Ἀλώσεως περίοδον αἱ ἐξηκροβιωμένα ἔρευ-
 ναι τῶν Ἀσομψιονιστῶν καθολικῶν αἱ δημοσιευθεῖσαι εἰς τὰ «Les Regestes des actes du Patriarcat de Constantinople» (τρία τεύχη) καὶ εἰς τὰ περιοδικὰ «Échos d'Orient» καὶ τὴν «Revue des Études byzantines», διὰ δὲ τοὺς μετὰ τὴν Ἀλωσιν χρόνους ἠγνοήθησαν τότε ἔργα τοῦ μακαρί-
 του Σάρδεων Γερμανοῦ «Συμβολὴ εἰς τοὺς πατριαρχικούς καταλόγους» καὶ ἡ ἐμὴ δίτομος Φωτίειος Βιβλιοθήκη, ὅπου ἐπὶ τῇ βάσει ἐπισήμων ἐγγράφων διαρθρώθησαν πατριαρχεῖαι διαφόρων πατριαρχῶν. Ἐὰν ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψιν τὰ ὅσα ἔγραψα («Ὁρθοδοξία» 1943 σ. 117-123) περὶ τοῦ ἀνυπάρ-
 κτου τελευταίου πρὸ τῆς Ἀλώσεως πατριάρχου Ἀθανασίου τοῦ Β', δὲν θὰ κατεχωρίζετο εἰς τὸν κατάλογον τοῦ Ἀρχιμανδρίτου ἔστω καὶ μὲ ἐρωτημα-
 τικόν. Ἀπαντήσας εἰς ταῦτα ὁ συγγραφεὺς δι' ἄλλης πρὸς με ἐπιστολῆς του ἐδικαιολογεῖτο γράφων ὅτι ὁ κατάλογος ἀνήκει εἰς ἄλλον. Ἡ δικαιολο-
 γία βαρύτερα τοῦ λάθους· οὐδεὶς κατὰ φύσιν ζῶν θέτει εἰς τὸ ἰδικόν του σῶμα ξένα πόδια. Εἶχον κάμη παρατηρήσεις καὶ διὰ τὰς περὶ σχέσεων πολι-
 τείας καὶ ἐκκλησίας ἀντιλήψεις του, ἐπηρεασθέντος ἀπὸ ἐχθροὺς τῆς Ὁρθο-
 δοξίας καὶ ὑποστηρίζοντος τὸν Καισαροπαπισμόν, ἐνῶ ἄλλος μὴ ὀρθόδοξος,
 ὡς π.χ. ὁ Louis Bréhier, ἀποκλείει τὸ σύστημα τοῦτο διὰ τὴν Αὐτοκρατο-
 ρίαν τοῦ Βυζαντίου. Διὰ τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις τοῦ Μ. Κωνσταν-
 τίνου ἠκολούθησε τὰς παλαιὰς ἰδέας τοῦ J. Burckhardt καὶ ἄλλων ξένων,
 οἱ ὁποῖοι πολεμοῦντες τοὺς ὀρθοδόξους τοῦ Βυζαντίου, πολεμοῦσι καὶ τὸν
 ἰδρυτὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔδραν τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου. Ὁ πα-
 λαιὸς Newman (Ἄγγλος ἀγγλικανός, ἔπειτα καθολικός) γράφει: «Εἶναι ἔρ-
 γον ἄχαρι, γράφει ὁ Νιούμαν, ἡ ἔρευνα τῶν ἀτομικῶν φρονημάτων καὶ
 τῶν ἐλατηρίων ἑνὸς Αὐτοκράτορος, ὁ ὁποῖος πρῶτος ἐκήρυξεν ἑαυτὸν προ-
 στατήν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀπῆλλαξεν ἀπὸ τὴν εὐτελεῆ καὶ οἰκτρὰν κατὰ-
 στασιν εἰς τὴν ὁποίαν διετέλει ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας» (2).

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου Κων]πόλεως ἄρσιν τοῦ βουλ-

1. Εἰς τὴν σελίδα αὐτὴν γράφει «εἰς τὸν πρὸ πενήντα ἐτῶν λίβελλον τοῦ Ρώ-
 μης Ὁρμίσδα εἶχεν ἀντιπαθῆ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Καππαδόκου (819)
 πλαγίως ἢ ἰσότης τῶν πρεσβείαν τιμῆς τοῦ Κων]πόλεως καὶ τοῦ Ρώμης». Ἀντὶ 819
 πρέπει νὰ θέσωμεν 519 (λάθος τυπογραφικόν). Ἀντὶ ὅμως πενήντα (869—819=50)
 πρέπει νὰ ὑπολογίσωμεν 350. 569—519=350. Βλέπε καὶ σελ. 209 Ἐκκλησι. ἱστορία
 Στεφανίδου.

2. Βλέπε ἐμὸν ἔργον «Ἱστορία τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου» σ. 38.

γαρικοῦ σχίσματος (25 Φεβρουαρίου 1945) ὁ πανοσιολογιώτατος ἠρέσθη εἰς ὅσα ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Θυατείρων Γερμαιοῦ «γραπτῶς καὶ προφορικῶς περιῆλθον εἰς γνώσιν του» (*). Ὑπῆρχον ἐκδεδομένα ἀπὸ τοῦ 1935 τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τὰ σχετικὰ πρὸς τὰς ἐνεργείας τὰς γενομένας, μετὰ τὴν διορθώδοξον Ἐπιτροπὴν (1930) τοῦ ἀγίου Ὁρους, πρὸς ἄρσιν τοῦ βουλγαρικοῦ σχίσματος, ἀπὸ δὲ τοῦ 1945 τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ αἱ ἐπὶ τούτῳ ἐκκλησιαστικαὶ πράξεις καὶ τελεταί.

Προκειμένου περὶ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα γράφει ὁ πανοσιολογιώτατος περὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἀρχιερέων μας διὰ τὸν ἐξελληνισμόν τῶν βουλγάρων ἀναφέρει μὲν τὰς περὶ τούτου γνώμας τοῦ κ. Κ. Παπαρρηγοπούλου καὶ τοῦ Καρολίδου παραλείπει δὲ νὰ ἀναφέρῃ τὰ ὑπὸ τοῦ Μετρῶν Γερασίμου, ἔπειτα πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καταχωρισθέντα (1783 ἔτος) καὶ σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὴν κατάστασιν τῶν ἀρχιερέων καὶ καθόλου τῶν τότε κληρικῶν. Ἡ κατάστασις τῶν προγεγονότων ἀρχιερέων καὶ κληρικῶν τῶν κατὰ τὴν ἐπισκοπὴν Μετρῶν μεγίστην ἐμφαίνει τὴν ἀμάθειαν ὡς μηδενὸς τῶν ἡδη παλιγγαπήλων διαφέρειν. Καὶ ἔστιν ἀλήθεια. Ἡ γὰρ τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους μετὰ τὴν Ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀθλιότης καὶ ἀπευκταῖα κατάστασις δῆλη καὶ τοῖς ἀγραμμάτοις αὐτοῖς. Θαῦμα πῶς οὐκ ἐξέλιπεν ὅλως ἡ καθομιλουμένη κοινὴ τῶν Ἑλλήνων γλῶσσα... πῶς δὲ καὶ χριστιανοὶ εὐρίσκονται φυλάσσοντες τὰ ἔθιμα τῶν χριστιανῶν» (*).

Καὶ ἄλλα θὰ εὔρη ὁ ἀναγνώστης εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἀρχιμανδρίτου χρῆζοντα διορθώσεως καὶ συμπληρώσεως. Καὶ ἀφοῦ, ὡς μοι ἔγραφε, δὲν ἐλπίζει νέαν ἐκδοσιν δὲν προέβη εἰς τὴν διόρθωσιν αὐτὴν ἐν τῇ περιοδικῇ «Θεολογίᾳ» ἢ ἄλλοῦ ;

Οὐδὲν εὔρεν εἰς τὸ σύγγραμμά μου (500 περίπου σελίδων) ἄξιον εὐφήμου μνείας. Καὶ ἐν τούτῳ δὲν θὰ τὸν μιμηθῶ. Αἱ ἀντιπαρατηρήσεις μου αὐταί, προκληθεῖσαι ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὰς δύο ἐκείνας ἐσπευσμένας παρατηρήσεις του, εἶναι κατ' ἐμὲ λιθάρια μὴ δυνάμενα νὰ κλονίσουν ἐν δγκῶδες καὶ στερεὸν οἰκοδόμημα οἷον εἶναι ἡ ἐκκλησιαστικὴ του Ἱστορία. Ἀποκρούω τὴν γνώμην τῶν θεωρούντων αὐτὴν «συλλογὴν σημειωμάτων».

† Ὁ Μητροπολίτης Ἡλιοπόλεως ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

H. Strack—Alf. Jepsen, *Hebräische Grammatik mit Übungsbuch*. 15η Ἐκδοσις. München 1952.

Γνωστὴ ἀπὸ παλαιότερων χρόνων τυγχάνει εἰς τὸν σπουδάζοντα τὴν Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν Θεολογικὸν κόσμον ἡ Ἑβραϊκὴ γραμματικὴ τοῦ ἀοιδίου μου Καθηγητοῦ H. Strack, ἥτις διὰ τὴν μεθοδικότητα καὶ τὸ εὐσύνοπτον αὐτῆς ἐξεδόθη εἰς ἐπανειλημμένας ἐκδόσεις. Ἡ νεωτάτη τούτων, ἡ 15η κατὰ

1. Ἑκκλ. Ἱστορία σ. 683 καὶ αὐτόθι σημ. 7.

2. Βλέπε ἐμὴν Φωτίειον Βιβλιοθήκην Ε. σ. ιε'.

σειράν, ἔγινε μὲν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παλαιότερων ἐκδόσεων, ἐβελτιώθη ὁμως καὶ ἔντινι συνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ Alf. Jepsen.

Κύριον γνώρισμα καὶ τῆς νέας ταύτης ἐκδόσεως εἶναι τὸ εὐσύνοπτον. Ἀκόμη καὶ ἐκ τοῦ παρατιθεμένου ὕλικου διὰ μικροτέρων τυπογραφικῶν στοιχείων ἐδηλώθη τὸ ἥσσοнос σημασίας ὕλικόν, ὅπερ τεραστίως διευκολύνει τὸν ἐπιχειροῦντα τὴν ἐκμάθησιν τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης. Ἡ κατάστροφαις τοῦ ὕλικου εἶναι μεθοδικὴ καὶ οἱ κανόνες διατυποῦνται σαφῶς καὶ κατὰ τὸν πλέον δυνατὸν εὐσύνοπτον τρόπον. Εἰς τὸ τέλος τῆς Γραμματικῆς παρατίθενται πολλοὶ πίνακες παραδειγμάτων κλίσεως ῥημάτων καὶ ἀκολουθοῦν κατόπιν θέματα ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ εἰς τὸ Γερμανικὸν καὶ τὰνάπαλιν. Τὸ ὅλον βιβλίον κλείει μικρὸν λεξικόν, χρήσιμον διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν θεμάτων. Ἡ Γραμματικὴ αὕτη ἐκπληροῖ πλήρως τὸν σκοπόν, δι' ὃν ἐγράφη, καὶ εἶναι μία ἀπὸ τὰς πλέον χρησίμους γραμματικὰς δι' ὅλους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι τὸ πρῶτον ἐπιχειροῦν νὰ ἐκμάθουν τὴν Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν.

B. ΒΕΛΛΑΣ

Ἰωάννου Ν. Καρμίρη: Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Τόμος Ι. Ἐν Ἀθήναις 1952 (σελ. 432).

Περὶ τὴν περισυλλογὴν καὶ ἐκδοσιν τῶν δογματικῶν καὶ συμβολικῶν μνημείων τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἡσχολήθησαν ἑτεροδόξοι τε (Kimmel, Weissenhorn) καὶ ὀρθόδοξοι θεολόγοι (Μεσολωρᾶς, Michalcescu). Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἔλαχεν πρῶτον ἡ τιμὴ αὕτη εἰς τὸν ἀείμνηστον διδάσκαλον ἡμῶν Ἰ. Μεσολωρᾶν, ὅστις ἤδη ἀπὸ τοῦ 1883 ἤρξατο ἐκδίδων τὰ συμβολικὰ κείμενα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, περιλαβὼν αὐτὰ ἐν τῷ Α' Τόμῳ τῆς Συμβολικῆς αὐτοῦ (1883) καὶ τῷ Παραρτήματι τοῦ Α' τομου (1893). Ἄλλ' ἅπασαι αἱ συλλογαὶ αὗται ἦσαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἐλλιπεῖς καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλ' ἐξαντληθεῖσαι πρὸ πολλοῦ κατήντησαν δυσεύρετοι, ἐπὶ ζημίᾳ τῶν συμβολικῶν καὶ δογματοῖστορικῶν σπουδῶν, τουλάχιστον τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, παρὰ τε τοῖς ἑτεροδόξοις καὶ τοῖς ὀρθόδοξοις. Ἡ δὲ ζημίᾳ αὕτη καθίστατο ἐμφανεστέρα μάλιστα κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους καὶ δὴ ἀφ' ἧς μετὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον ἤρξατο ἡ λεγομένη οἰκουμενικὴ κίνησις, ἐν περιόδῳ δηλ. ζωηροτάτης κινήσεως πρὸς ἀμοιβαίαν γνωριμίαν τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ πρὸς ἐντατικωτέραν ἀνάπτυξιν τῆς αὐτοσυνειδησίας αὐτῶν. Ταῦτα πάντα ἐπέβαλλον εἰς τὴν ὀρθόδοξον, καὶ δὴ καὶ τὴν ἑλληνικὴν ὀρθόδοξον θεολογίαν, νὰ μεριμνήσῃ περὶ τῆς ἐκδόσεως ἀριτίας καὶ πρὸς τὰς σημερινὰς ἀπαντήσεις τῆς ἐπιστήμης τῆς Συμβολικῆς ἀνταποκρινομένης συλλογῆς ἀπάντων τῶν σχετικῶν κειμένων μετὰ προλεγομένων καὶ κριτικῶν παρατηρήσεων. Ἀκριβῶς δὲ ἡ συναίσθησις τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης ἤγαγε τὸν ἀρμόδιον παρ' ἡμῖν καθηγητὴν τῆς Ἱστορίας τῶν Δογμάτων καὶ τῆς Συμβολικῆς ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Ἐθνι-

κοῦ ἡμῶν Πανεπιστημίου εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ σπουδαίου τούτου ἔργου, τοῦ ὁποίου τὸν I τόμον ἔχομεν ἤδη ἀνὰ χεῖρας.

Τοῦ τόμου τούτου προτάσσεται *πρόλογος* (σελ. 7—10), ἔνθα δικαιολογεῖται ἡ παροῦσα ἔκδοσις καὶ ἀναπτύσσεται δι' ὀλίγων τὸ σχέδιον καὶ τὸ νόημα αὐτῆς. Ἀκολουθῶς ὁ σ. ἐν μακροῖς Προλεγομένοις (σελ. 17—33) καθορίζει εἰσαγωγικῶς τὴν ἔννοιαν, τὸ κύρος, τὸν ἀριθμὸν, τὴν ὀνομασίαν κλπ. τῶν συμβόλων καὶ τῶν λοιπῶν δογματικῶν καὶ συμβολικῶν μνημείων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Εἶτα ἐν τῷ Α' κεφαλαίῳ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Τὰ τρία ἀρχαῖα οἰκουμενικὰ σύμβολα», (ὅπερ ἀνατυπωθὲν ἐκυκλοφόρησε καὶ εἰς ἴδιον τεῦχος), παρατίθεται μακρὰ καὶ ἐμπεριστατωμένη ἔρευνα (σ. 34—109), περὶ τε τοῦ Ἀποστολικοῦ λεγομένου συμβόλου καὶ τοῦ τῆς Νικαίας—Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ λεγομένου Ἀθανασιανοῦ μετὰ τῶν νεωτέρων πορισμάτων τῆς ἱστορικοκριτικῆς καὶ θεολογικῆς ἐρεῦνης, τῆς σχετιζομένης πρὸς τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν μέχρι τῆς ὀριστικῆς διαμορφώσεως αὐτῶν καὶ πρὸς τὰς αἰρέσεις τὰς προκαλεσάσας τὴν σύνταξιν αὐτῶν ὑπὸ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Ἡ ἔρευνα ἀρχεταὶ ἀπὸ τῆς Κ. Διαθήκης, ἐν ἣ εὑρηνται αἱ πρῶται ἀρχαὶ καὶ ῥίζαι καὶ καταβολαὶ τοῦ Ἀποστολικοῦ συμβόλου, χωρεῖ δὲ εἶτα διὰ μέσου τῶν διαφόρων ἀτελεστέρων τύπων τῶν ἀρχαίων βαπτιστηρίων συμβόλων τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ κορυφουταὶ εἰς τὸ παραδεδεγμένον κείμενον τοῦ συμβόλου τούτου. Ἐν συνεχείᾳ ἐρευνᾶται τὸ ἐνιαῖον σύμβολον Νικαίας—Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὰ δύο τμήματα αὐτοῦ, καὶ δὴ πρῶτον μὲν ἡ ὑπὸ τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου διατύπωσις τῶν ἐπτὰ πρώτων ἄρθρων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν βαπτιστηρίων συμβόλων Ἱεροσολύμων, Καισαρείας καὶ Ἀντιοχείας μετὰ τῶν νέων ἀντιαρειανικῶν προσθηκῶν τῆς Συνόδου, εἶτα δὲ ἡ ὑπὸ τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου διατύπωσις τῶν πέντε τελευταίων ἄρθρων τοῦ Συμβόλου καὶ ἡ ἀναμόρφωσις τῶν προηγουμένων. Διὰ μακρῶν ὑπερμαχεῖ ὁ σ. τῆς γνησιότητος καὶ ἐνότητος τοῦ Συμβόλου, ὡς ἡ Ὁρθόδοξος Παράδοσις καὶ Ἐκκλησία διεφύλαξαν αὐτό, ἀναιρῶν τὰς ἀσυστάτους ἀντιθέτους θεωρίας τῶν Harnack, Hort, Kattenbusch, Kunze καὶ ἄλλων διαμαρτυρομένων θεολόγων. Ἐν τέλει δὲ προστίθενται ὀλίγα τινα περὶ τε τῆς διαδόσεως καὶ χρήσεως τοῦ συμβόλου ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῆς ἐν αὐτῷ προσθήκης τοῦ Filioque ὑπὸ τῶν Λατίνων. Τέλος γίνεται λόγος περὶ τοῦ λεγομένου Ἀθανασιανοῦ συμβόλου ἢ Quicumque, οὗτινος παρατίθεται τὸ λατινικὸν κείμενον μεθ' ἑλληνικῆς μεταφράσεως, ὡς κριτικῶς ἀποκατεστάθη τοῦτο ὑπὸ τοῦ Lietzmann κ. ἄ.

Ἐν τῷ Β' κεφαλαίῳ (σ. 110—241) παρατίθενται τὰ σύμβολα πίστεως, οἱ δογματικοὶ Ὁροι καὶ Κανόνες καὶ ἄλλαι δογματικοσυμβολικοῦ χαρακτῆρος ἀποφάνσεις τῶν ἀρχαίων Οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν Συνόδων καὶ Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν ἀρχῇ γίνεται εἰσαγωγικῶς λόγος περὶ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, τοῦ δι' αὐτῶν ἐκφραζομένου ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας καὶ

τοῦ ἔργου αὐτῶν καθόλου. Ἐκάστης Συνόδου προτάσσεται εἰσαγωγή καὶ ἐπακολουθοῦσι τὰ κείμενα τῶν δογματικοῦ περιεχομένου ἀποφάνσεων καὶ τῶν δογματικοσυμβολικοῦ χαρακτῆρος κανόνων τῶν Συνόδων. Ἐκ τῶν τοπικῶν Συνόδων ἰδιαίτερός ἀσχολεῖται ὁ σ. περὶ τὴν ἐν Κων)πόλει συνεληθούσαν τῷ 879)80, ἐρευνῶν τὰ κατ' αὐτὴν ἐν μακροῦ εἰσαγωγῇ καὶ εἶτα παραθέτων τὰ κείμενα τοῦ ὅρου αὐτῆς, τῆς ἀναγνωρίσεως καὶ ἀνακηρύξεως τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ Φωτίου ὑπὸ τῆς Ῥώμης, τῆς ἀπαγορεύσεως καινοτομίας καὶ μεταβολῆς τοῦ πρωτείου τιμῆς τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῶν ἀρχαίων ἡθῶν τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν. Ἐκ δὲ τῶν ἀρχαίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας δημοσιεύονται κανόνες δογματικοσυμβολικοῦ χαρακτῆρος τῶν Μ. Ἀθανασίου, Μ. Βασιλείου, Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας, Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Ἀμφιλοχίου τοῦ Ἰκονίου, Θεοφίλου τοῦ Ἀλεξανδρείας κ. ἄ.

Ἐν τῷ Γ' κεφαλαίῳ (σ. 242—270) παρατίθεται ἡ εἰσαγωγή καὶ τὸ κείμενον τῆς ἱεραῆς Λειτουργίας τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας (Ἰ. Χρυσοστόμου) καὶ ἐν τῷ Δ' κεφαλαίῳ ἄρχεται ἡ δημοσίευσις τῶν μεταγενεστέρων δογματικοσυμβολικῶν κειμένων τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἧτις συνεχίζεται ἐν τῷ τυπουμένῳ Β' τόμῳ τοῦ ἔργου. Ἐν τῷ μετὰ χειρᾶς Α' τόμῳ δημοσιεύονται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νεωτέρων κριτικῶν ἐκδόσεων καὶ μετὰ προλεγομένων α') Φωτίου, Πατριάρχου Κων)πόλεως, Ἐγκύκλιος «πρὸς τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἀρχιερατικούς θρόνους» (σ. 271—286), β') Μιχαὴλ Κηρουλαρίου, Πατριάρχου Κων)πόλεως, Ἐπιστολὴ Α' πρὸς Πέτρον Ἀντιοχείας (σ. 286—294), γ' καὶ δ'. «τόμοι» τῶν ἐν Κων)πόλει Συνόδων τοῦ 1341 καὶ 1351 περὶ τοῦ Ἠσυχασμοῦ (σ. 294—349). Ἐκ τούτων ὁ β' τόμος ἐκδίδεται κριτικῶς ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2092 κώδικος τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος ἐν ἀντιβολῇ καὶ πρὸς τὰς προγενεστέρας ἐκδόσεις αὐτοῦ, εἶναι δὲ λίαν διεξοδικός, περιλαμβάνων τὰ κατὰ τὴν Σύνοδον ταύτην καὶ τὰς προηγηθείσας ὁμοίας καὶ γενικῶς τὸ ἱστορικὸν τῶν Ἠσυχαστικῶν ἐρίδων, ἀναπτύσσων ἅμα τὴν ὀρθόδοξον διδασκαλίαν περὶ διαφορᾶς τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας καὶ περὶ τῶν συναφῶν ἡσυχαστικῶν ζητημάτων, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διδασκαλίας τῶν ἀρχαίων Πατέρων καὶ πρὸ πάντων τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ, οὗτινος ἐν τέλει ἐνσωματοῖ ἰδίαν «ὁμολογίαν ὀρθοδόξου πίστεως». Ὁμοίως δημοσιεύεται καὶ ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ «Συνοδικοῦ τῆς Ὁρθοδοξίας», ἐν ᾧ ἀναθεματίζονται αἱ λατινίζουσαι πλάνα τοῦ Βαβλαᾶμ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου. δ) Μάρκου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ, Ἐγκύκλιος «τοῖς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς καὶ τῶν νήσων εὐρισκομένοις ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς» (σελ. 349—362), ε) Γεναδίου Σχολαρίου, Πατριάρχου Κων)πόλεως, Ὁμολογία πίστεως (σ. 362—368) καὶ ζ) Ἰερεμίου Β' Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἀποκρίσεις πρὸς τοὺς Βυρτεμβεργίους Λουθηρανούς θεολόγους (σ. 369—432).

Τοιοῦτο τὸ περιεχόμενον τοῦ Ι τόμου τοῦ ἔργου τοῦ κ. Καρμίρη. Ἡ ἔκδοσις αὕτη, οὕσα κατὰ πάντα ἐπιμελημένη καὶ ἐφωδιασμένη μετ' ἐπαρκῶν εἰσαγωγῶν καὶ κριτικῶν παρατηρήσεων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πορισμάτων τῆς νεωτέρας ἐρεῦνης καὶ ἀνταποκρινομένη εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς συγχρόνου Συμβολικῆς ἐπιστήμης, πληροῖ μέγα κενὸν ἐν τῇ συγχρόνῳ βιβλιογραφίᾳ καὶ προώριται νὰ συμβάλῃ μεγάλως εἰς τὰς σχετικὰς σπουδὰς οὐ μόνον παρ' ἡμῖν καὶ τοῖς λοιποῖς ὁμοδόξοις, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἑτεροδόξοις, εἰς οὓς, ὀλοκληρουμένου τοῦ ἔργου, θὰ παρασχεθῇ ἡ εὐκαιρία νὰ λάβωσιν πολὺ ἀρτιωτέραν, ἢ μέχρι τοῦδε εἰκόνα τοῦ δογματικοῦ περιεχομένου καὶ τοῦ πνεύματος ἐν γένει τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ὅποιον δὲ κενὸν ἔρχεται νὰ πληρῶσῃ ἡ ἔκδοσις αὕτη ἐν τῇ καθόλου θεολογικῇ γραμματείᾳ τῆς ἐποχῆς ἡμῶν, ἀντιλαμβάνεται τις ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ ὅσα ἔλεγεν ἤδη ἐν ἔτει 1904, προλογίζων τὴν ἐν Λειψίᾳ ἔκδοσιν τοῦ «Θησαυροῦ τῆς Ὁρθοδοξίας» τοῦ Ρουμάνου καθηγητοῦ καὶ εἶτα ἐπισκόπου I. Micălcescu, ὁ γνωστὸς Γερμανὸς ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς Albert Hauck. «Ἐθεώρησα πάντοτε ὡς δυσάρεστον τὴν ἔλλειψιν ἔργου εἰσάγοντος εἰς τὰς πηγὰς τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ζωῆς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας». Διὰ τοῦτο μὴ ἀμφιβάλλοντες, ὅτι ἡ δημοσίευσίς τοῦ ἔργου τούτου θὰ χαιρετισθῇ καὶ ὑπὸ τοῦ ἑτεροδόξου θεολογικοῦ κόσμου, εὐχόμεθα ταχεῖαν τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ